

PROVERBS

Murung'agen e Re Ke Babyor Ney

Fare Babyor ni Proverbs e bay riy yu bugithin ni taban e thin ara ba lungunfit ni ba to'ar fan nib fonow ni nge par pangiy ni bfel' nge rogon ni ngu'un par ni yibe fol rok Got ni gubin e rran. Be fil ngodad ni fa'anra ba'adag be' ni nge tamilangan' ma dabisiy ni ngi i par ni bay madgun Somol u wan'. Thin ni bay ko Proverbs e be dag rogon nma ngongol be' nib gonop u lan e tabinaw rok, nge rogon ni be par ni bfel' thilrad boch e girdi', nge rogon nma gonopiy e maruwel rok, nge rogon ni nge yag ni ngan t'ar lanin'uy. Pire' e fonow ni bay riy ni murung'agen e sobut'an', nge kadan', nge rogon ni ngan tay fan e girdi' ni gafgow, nge rogon ni ngan yul'yul' ngak e pi tafager.

Gathon e Re Ke Babyor Ney

Feni ribfel' e gonop 1:1–9:18

Yubugithin rok Solomon ni bay e gonop riy
10:1–29:27

Yubugithin rok Agur 30:1–33

Kuboch yubugithin ni unog 31:1–31

Feni fel' e pi thin ni bay e gonop riy

¹ Thin nib gonop ni taban e thin rok Solomon ni fak David ma pilung nu Israel.

² Ba'aray e pi thin ni bay e gonop u fithik' nra ayuwegnem ngam nang e gonop nge fonow ni bfel', ma ga nangfan e pi thin nib to'ar fan.

³ Pi thin ney e rayag ni fil ngom rogon ni ngu'um ngongol u fithik' e tamilangan', nge rogon ni ngu'um par ni gab yul'yul', ma ga ba yal'uw ni ga ba gol.

⁴ Ppi thin ney e rayag ni nge ayuweg e pi'in ndawori yo'or ban'en nike guy nge tamilangan'rad, me fil ngak e pi'in pagel rogon ni ngu'ur gonopiyed ban'en.

⁵ Pi thin ney ni bay e gonop u fithik' e rayag ni nge ga'nag e llowan' ko pi'in kayad ba gonop, ma rayag ni ngi i pow'iy e pi'in ka yad ba sukul,

⁶ ma aram me yag nra nanged fan e pin'en ni be par nib mith u fithik' fapi taban e thin ni bay e gonop riy, nge fapi fanathin nge salipow nma yog e pi'in nib gonop.

Fonow ngak e pi'in pagel

⁷ Ra nge tamilangan'um, ma som'on e thangri yib madgun SOMOL u lanin'um. Girdi' ni balyang e dariy fan e gonop u wun'rad, ma daburad ni ngar folgad ko fonow.

⁸ Fakag, mu telim ko tin be machibnag e chitamam ngom, ma ga uthum e lim ko tin be yog e chitinam.

⁹ Ya machib rorow ngom e ra fal'eg pangim ni bod ba kiy i te'eliyaw ni bfel' ara ba kiy i churuwo' nra fal'eg ya'am ngam gamog.

¹⁰ Fakag, ra yib e girdi' ni tadenen ra meliyed gur nga ban'en nib kireb, ma dab mupagem ngorad.

¹¹ Fa'an mang e yad ra ga'ar ngom, "Moy, ngadarod da guyed be' ngad li'ed ngem'! Ngad oggad ngak e pi'in ndawor ra bucheded ban'en ni fan e ngad minmingad ngay!

12 Gadad ra mada' nagrad ma yad ba fos ma ba fel'fel' rogorad, machane gadad ra pagrad ma yad ba yam'!

13 Gadad ra pir'eg urngin mit e pin'en nib t'uf ma ba tolang puluwon, ma gadad suguy e naun rodad ko pin'en ni kad iringed!

14 Mu un ngomad ma gadad f'oth e tin ni kad'iringed."

15 Fakag, dab mu'un ko girdi' ni aram rogon. Mu tem u urel rorad.

16 Ya dabiyag ni ngar pired ni nge dab rrin'ed ban'en nib kireb; ya gubin ngiyal' ni yad be leam-nag ni ngar thanged e pogofan.

17 Ba m'ay fan ni ngam pag e nug ni fa'anra fare arche' ni gabe guyrogon ni ngam kol e be yaliyem.

18 Machane girdi' ni aram rogon e yad be tay e wup ni yad e ngar awgad ngay, ba wup ni ngarm'ad riy.

19 Moro'ro' u fithik' e yargel e gubin ngiyal' nma fek e pogofan rok fa'anem ni moro'ro'-irera' kanawo'en e en nma yargel.

Gonop e be pong

20 Mu telim! Gonop e bay u lan e yu pa' i kanawo' nge yungi n'en ni bay e market riy,

21 ma be pong ni ba ga' laman u langan e pi garog ko binaw, ngu gubin yang nike mu'ulung e girdi' ngay.

22 "Gimed e girdi' ni balyang! Uw n'umngin nap'an ni gimed ba'adag ni ngam pired ni ara' rogomed? Uw n'umngin nap'an ni ngam pired ni gimed be moningnag e gonop nge llowan'? Mingiyal' e finra mit ban'en ngomed?"

²³ Mu telmed ngog ko ngiyal' ni gu ra puwan' ngomed, ya ra gu pi' e fonow ni bfel' ngomed, mu gu pi' ngomed e tin gu manang.

²⁴ Ka faram i yib ni ug piningmed ni ngambad ngog, machane da mu motoyilgad ngog, ya dariyfan u wun'med e pong ni gu be tay.

²⁵ Kam darifan niged urngin e fonow rog ngomed, ma dabumed ni gu ra yal'uwegmed.

²⁶ Ere nap'an nra l'ag e oloboch ngomed ngam gafgowgad, ma gura minmin ngomed. Nap'an nra aw e gafgow ngomed ma gura moning nagmed,

²⁷ ko ngiyal' nra aw ngomed ni bod ba yoko' nib gel nifngin nra gathgothay e gabin, ma kam pired nga fithik' e amith nge biligt'ay e gafgow.

²⁸ Ma aram e bay mu pininged e gonop, ma dab gu fulweg lungumed. Ra mu gayed gag u gubin yang, ma dab mu pir'eged gag.

²⁹ Gimmed be par ndariyfan u wun'med e gonop nge llowan', ma gubin ngiyal' ni gimmed be siyeg ni ngam folgad rok SOMOL.

³⁰ Gimmed be par ndabumed ni nggu fonow nagmed ara mu telmed ngog ko ngiyal' ni gu be yal'uwegmed.

³¹ Ere bay yib ngomed e tin bay tapgin ni nge yib ngomed, ma ngongol romed e ir e bayi k'aring e m'ar ngomed.

³² Girdi' ndawori yo'or ban'en nikar guyed e yad be yim', ya bochan e yad be siyeg e gonop. Girdi' ni pinat e yad be yim', ni bochan e dariy ban'en ni bay fan u wan'rad.

³³ Machane en nra i motoyil ngog e dabi buch ban'en rok. Ra i par nib pagan' ndariy rogon ni

nge rus.”

2

Pi tow'ath ko gonop

¹ Fakag, mu fil e n'en ni gube machibnag ngom ma dabmu pag talin e n'en ni gube yog ngom ni ngam rin'.

² Mmotoyil ko tin nib mat'aw mu gay rogon ni ngamnang fan.

³ Arogon, mu ning e llowan; ma ga wenignag ni nge ga' e nangan' rom.

⁴ Mu changarnag ni bod feni almarin' ni ga ra changarnag e silber fa boch e machaf nib mith.

⁵ Fa'an ga ra rin' ma ga ra nang fan rogon ni ngan rus ngak SOMOL mra fel' rogon ni ngam nang murung'agen Got.

⁶ I SOMOL e ma pi' e gonop; ma ir e mayib e llowan' rok nge tamilangan'.

⁷ Ir e ma pi' e ayuw mma yoror rok e pi'in yad bmat'aw ma yad ba yul'yul'.

⁸ Ir e ma yoror rok e pi'in yad ma ayweg boch e girdi', ma matanagiy e pi'in yad ma folwok rok.

⁹ Fa'an ga ra motoyil ngog, ma ga ra nang e tin ni bfel', ma ba mat'aw, ma ba yal'uw, ma ga ra nang ko mang e ngam rin'.

¹⁰ Ga ra gonop, ma llowan' rom e ra pi' e felfelan' ngom.

¹¹ Nangan' rom nge tamilangan' e ra yororiyem

¹² me talegnem ko kireb. Ma tem u orel ko girdi' ni yad ma k'aring e oloboch ko n'en ni yad ma yog

¹³ ni pi'in kar furyed rogon e par nib mat'aw yad be par u talmoren e denen,

¹⁴ pi'in yad ma pir'eg e felfelan' ko ngongol ni kireb ma yad ba'adag e kireb ni dariy gam'ingin,

¹⁵ ireram e pi girdi' ni dabyag i pag e taga' ngorad ma dabi pagan'uy ngorad.

¹⁶ Rayag rom ni ngam siyeg demturug reb e ppin nib kireb ni be guy rogon ni nge pingeg lanin'um ko thin rok nib simunguy,

¹⁷ cha'nem e de yul'yul' ko pumo'on rok ma ke pag talin e tin ni ognag nib thothup.

¹⁸ Fa'an ga ra yan ko naun rok e re bpin nem, ma aram e ga be milekag u kanawo'en e yam'. Yira yan ngaram ma ga machda'nag e fayleng ko yam'.

¹⁹ Dariy be' ni yan i guy e re bpin nem niki sul. Dakriy e ngiyal' ni ku ra sul nga kanawo'en e yafos.

²⁰ Are ngam folwok ko girdi' nib manigil ma ga par nib mat'aw e par rom.

²¹ Girdi' nib mat'aw ni girdi' ni dariy thibngin e yad ra par u lan e re nam rodad ney.

²² Machane Got e bayi buk'liy e pi'in kireb ko fare nam me pug e pi tadenen nge chuweg riy ni bod e pan ni ka ni pug u but'.

3

Fanow ngak e pi'in pagel

¹ Fakag, dab mu pag talin e machib rog ngom. Gubin ngiyal' ni ngi i par u wun'um e n'en kugog ngom ni ngam rin'.

² Machib rog e ra pi' ngom e yafos nib n'uw ma bfel' rogon.

³ Dab mu pithig pa'am ko yul'yul' nge t'ufeg. Mu the' row nga bilel'ugnam; mag yoloy nga lanin'um.

⁴ Fa'an ga ra rin' ni arrogon, ma ga ra fel' u wan' Got nge girdi'.

⁵ Mu pagan'um ngak SOMOL u polo' i lanin'um, ma ri dab mu toer ko tin ga be finey ni ga manang.

⁶ Ngu'um leamnag SOMOL u fithik' urngin ban'en ni ga be rin', me dag ngom e bin mat'aw e kanawo'.

⁷ Dab mu leamnag ni gur e ga ba gonop; ya ngu'um par ni bay madgun SOMOL u wan'um, ma ga pag i rin' e kireb.

⁸ Fa'an ga ra rin', ma ra yan i aw ni bod e falay ni bay angin nra golnag e yungin ke maad'ad u dowam me chuweg e amith rom.

⁹ Tin be yib ko woldug rom e ngam fek e tin th'abi fel' riy ngam pi' ngak SOMOL, ni aram e ga be tay fan.

¹⁰ Fa'an ga ra rin', ma ra sug e *grain* u lan e pi naun rom ni kam toy ni tafen e *grain*, ma ra pire' e wayin rom nge dabkum nang e gin ngam cha'riy ngay.

¹¹ Fakag, fa'anra yal'uwegem SOMOL, ma ngar mu nang ni be ginangem.

¹² Ya SOMOL e ma yal'uweg e pi'in yad ba t'uf rok, ni bod rogon ba matam nma yal'uweg bpagel ni fak nib t'uf rok.

¹³ Nge felan' e en nike yag e gonop ngak, ya ke yib e tamilangan' ngak.

¹⁴ Ya fel' nma yib riy e bo'or ko fel' nma yib ko silber; ba ga' fan ngom ko gol.

15 Gonop e ka ba ga' fan ko churwo'; dariy ban'en ni ga ba'adag nrayag ni ngam puluwnag ngay.

16 Gonop e ra n'uwnag nap'am ko biney e tamilang, ma ra yagnag ngom e fel' rogon nge tayfan.

17 Gonop e ra i tayem ni ga bfelfelan' ko biney e tamilang, mi i pow'iyem riy ndariy ban'en nra buch rom.

18 Pi'in nra ur pired ni yad ba gonop e yad ba felfelan', ya gonop e ra pi' e yafos ngorad, ni bod rogon ba ke gek'iy ni yug be k'uf.

19 I SOMOL e sunmiy e fayleng ko gonop rok;
ma llowan' rok e ayliy lanelang riy ngagil'.

20 Gonop rok e k'aring e pi lul' nge yan nlul'
nge manileng ni nge pi' e n'uw nga fayleng.

21 Fakag, mu chichi'iy pa'am ko gonop rom nge nangan'. Dariy e ngiyal' ngam pithig pa'am riy nge chuw rom.

22 Ra yib riy ngom ba yafos ni bfel' ma ba felfelan'.

23 Ga ra yan ko kanawo' rom ni dariy ban'en nra buch rom ma dariy e ngiyal' nra tun em.

24 Ma dab mu rus ko ngiyal' ni ga ra yan nga chob, ma ga mol ni n'umngin e nep' nib mola'ram.

25 Ma dabi magfan'um ko riya' nra yib nib tomgin, ni bod e tin ma yib ko pi'in kireb ni bod bang i lang.

26 I SOMOL e ra aywegem ni dabi buch ban'en rom. Ma dabi pagem ngam aw ko wup.

27 Demturug e ngiyal' nrayag rom, ma ga pi' e ayuw ko pi'in ke t'uf e ayuw rorad.

²⁸ Dariy e ngiyal' ni ngamog ko pi'in gimed ba buguliyoror ni nge son ngaf ni gabul ni fa'anra yag ni ngam aywegrad e ngiyal'nem.

²⁹ Dariy ban'en ni ngam tanomnag ni nge gafgow e pi'in gimed bbuguliyoror riy; ya gimed ma par u ta'bang nib pagan'rad ngom.

³⁰ Dab mu tugthingad bogni' ni dariy rogon ni fa'anra dariy ban'en ni ka ra buched rom.

³¹ Dabi awan'um ko girdi' nma'ngach ara mu leamnag ni ngam ngongol ni bod yad,

³² ya SOMOL e ba fananikan e girdi' nma rin' e kireb, machane ma fek e girdi' nib mat'aw ngar manged tafger rok.

³³ I SOMOL e ma tay e buch wa'athan nga daken e tabnaw rok e pi'in kireb, machane ma fal'eg wa'athan e pi tabnaw rok e pi'in mat'aw.

³⁴ Dariy rogon e girdi' ni ufanthin ngak, machane ma dag ngak e pi'in nib sobut'an ni yad ba t'uf rok.

³⁵ Girdi' nib gonop e bfel' bugwarad, machane girdi' nib pinat e ra mun daken e ma'fan ni yad bmata'.

4

Pi fel'ngin e gonop

¹ Pifakag, mмотoyilgad ko machib ko chit-mangimed. Mu fal'eged e motoyil, mra tamilangan'med.

² N'en ni gu be machibnag ngomed e ba manigil, ere nge par uwan'med ni gubin.

³ Nap'an ni ku gu ba'chig, ni kar gu mus e pagel ni fak e gal labthir rog,

⁴ mi i machib nageg e chitmag. I yog ni ga'ar, "Mu tafeniyam ko tin gu be yog ma dariy bi'id ni ngam pagtalin. Mu rin' e n'en kugog ma ga par ni gabfos.

⁵ Nge yag ngom e gonop nge nangan'! Ma dab mu pagtalin ara mu sabalbalyang ko n'en ni gu be yog.

⁶ Dab mu n'ag e gonop ya ir e ra yoror rom; mu t'ufeg me tem ni dabi buch ban'en rom.

⁷ Gonop ni nge yag ngom e ireram e n'en th'abi ga'fan ni ga ra rin'. Ma tin kabay ni nge yag ngom e nangan'.

⁸ Nge t'uf rom e gonop, ya ir e ra gel nigem. Mu gamuchmuch ngak, me tolang nagem.

⁹ Ra mang te'elyaw rom nib gamog."

¹⁰ Fakag, mmotoyil ngog. Ngam fanay e n'en ni gu be yog ngom, me yag nim par nib n'uw nap'am.

¹¹ Kugfil ngom e gonop nge rogon e par nib yal'uw.

¹² Dariy ban'en nra yib i magawonnag e kanawo' rom ni fa'anra um man ni ga ba gonop, ma dabi tun em ko ngiyal' ni ga be mil.

¹³ Mu tay uwun'um e n'en kamfil ni gubin ngiyal'. Tin kamfil e aram e yafos rom – mu chathowliy ni bfel' rogon.

¹⁴ Dab mman u kanawo'en e girdi' ni kireb. Dab mu falwok ko pi'in kireb.

¹⁵ Ri dab mu rin'! Mu par u orel ko kireb! Mu siyeg e kireb ma ga yan ko birom e wo'

¹⁶ Girdi' nib kireb e dabi mol owcharad ni fa'anra dawor ra ngongliyed ban'en nib kireb. Dabiyag ni ngar molod ni fa'anra dawor ra gafgow niged be'.

17 Tin kireb ban'en nge ma'ngach e ke mang ggan nge garbad ngorad.

18 Fare pa' i kanawo' nma yan e girdi' nib mat'aw u daken e bod e yal' ni nge m'ug, ni be ga' ra'en i yan nge mada' ko ngiyal' ni kari rran.

19 Machane, fare pa' i kanawo ko girdi' ni kireb, e bod feni rumug e nep'. Bay ur dol'gad, machane dab ra guyed ko mang e be tun ayrad ngay.

20 Fakag, mmotoyil ko mang e gu be yog. Mu rung'ag e thin rog.

21 Dariy e ngiyal' ni ngam pag nge chuw u lanin'um. Mu tafnayam riy mag cha'riy u lanin'um.

22 Pi thin nem e ma pi' e yafos mma golnag e en ma tamilangan' riy.

23 Mmokol ayuw u rogon ni ga be leam; ya lanin'um e be duwgiliy rogon e yofos rom.

24 Dariy e ngiyal' ni ngamog ban'en nde riyul'. Mu pithgem ko ban nge felfel'igun.

25 Mu duwgiliy e changar rom u puluwom nga m'on nib pagan'um ngom; mu pug owchem ngalang ni dab mu tamra'.

26 Mu fal'eg i gonpiy e n'en ni ga be rin', ma demturug e n'en ga ra rin' mra yib i aw nib mat'aw.

27 Mu pithigem ko kireb ngam man u puluwom nga m'on. Dab mu chaf nga wuru' e wo'.

5

Ngam yul'yul' ngak le'engim

1 Fakag, mu tiyan'um ma ga motoyil ko gonop rog nge nangan'.

² Ma aram e ga ra nang rogon ni ngi i par pangim ni bfel', me yag ni m'ug ko thin rom ni gab llowan'.

³ Thin u dap'ilugun le'engin be', e rayag nib athib ni bod e *honey* ma pi *kiss* rok e rib munguy ni bod e gagep ni *olive*,

⁴ machane bay i tomur, me pagem ndariy ban'en rom kemus ni mo'oy nge amith.

⁵ Ra fekem nga'ar ko fayleng ko yam'; re kanawo' ni be yan riy e kanawo' ni sor ko yam'.

⁶ Der ma par u daken e kanawo' ni sor ko yafos; machane yug ma yanyan, ma dernang ko mang e be buch.

⁷ Pifakag, mmotoyilgad ngog e chiney, ma dab mu paged talin bingyal' e n'en ni gu be yog.

⁸ Mu pired u orel ko mitney e bpin! Dab mu chugurgad nga taga' mab rok!

⁹ Fa'an gimed ra rin', ma bugwomed ni immoy e ra yan ngak boch e girdi', ma gimed ra yim' ni kagmed bpagel nga pa' e girdi' ni der ma runguy be'.

¹⁰ Arrogon, pi milekag e bay ra feked e gubin e fla'ab romed, ma tin kammu'gad i marwuliy e bayi milfan ngak be'.

¹¹ Bayi chugur ni ngamum' ma ga be gel'gel', ni yi be longlonguy e ufin u dowam kem'ay ngabang,

¹² ma bay mu ga'ar, "Mang ni da'ug fol? Mangfan ni dagpag be' nge yal'uwegneg?"

¹³ Da'ug motoyil ko pi sensey rog. Ma da'ug tiya n'ug ko tin u rogned.

¹⁴ Ba tomgin mu gu pir'eg nike ma'fag u fithik' e girdi' ni yo'or."

¹⁵ Mu yul'yul' ngak le'engim ma go' ir e nge t'uf rom.

¹⁶ Bitir ni pifakmed yug boch e ppin e dariy gamingrad ngom.

¹⁷ Bitir ni pifakam e ngar ilalgad ngar ayweged gur, gathi milekag.

¹⁸ Ere nge fel' u wun'um le'engim me par e felfelan' rom ko re pin ni kam la'ay —

¹⁹ ma ba pidorang nib sumnguy fel'ngin ni bod e *deer*. Ngam par ni gab felfelan' nga fel'ngin; mu pag nge longbiyem e t'ufeg rok.

²⁰ Fakag, mangfan ni ngam adag yug reb e bpin? Mangfan ni nge unan'um nga fel'ngin le'engin be'?

²¹ I SOMOL e be guy gubin e tin ga be rin'. Demturug e gin ga be yan ngay ma be yaliy.

²² Pi denen ko pi'in kireb e ba wup. Yad ma aw ngalan e nug ko kireb rorad.

²³ Yad ra yim' ni bochan e darir t'ared lanin'rad. Feni gel e pinat rorad e ra suruyrad i yan nga low.

6

Ku boch ni ngan kol'ayuw riy

¹ Fakag, mog kammicheg ni nge milfan e malfith rok be' ngom?

² Gur kamman mu aw ko thin rom, kam aw ko wup ko tinim micheg?

³ Ere, fakag, ka mu par nga tan gelngin fa'nem, machane ba'aray rogon ni ngam mul riy: mu gur nigem ngak, ngam wenig ngak ni nge pagem.

⁴ Dab mu pagem ngam mmol fa mu tal ngam toffan.

⁵ Mu chuw u lan fare wup ni bod ba arche' fa ba gamanman ni *deer* ni be mil rok ba tamun gamanman.

⁶ Girdi' ni gamead e thingar ra filed ban'en u rogon nma par e apurgog.

⁷ Dariy be' ni be yog e thin rorad fa ir e pilung rorad, fa be gagiweg nagrad,

⁸ machane ra taw ko ngiyal' ni bay e gowel ma yad ma kunuy e ggan ngar cha'ariyed ni ngar ked ko ngiyal' nike yib e garbeb.

⁹ Uw n'umngin nap'an ni ngi i mol e en nib gamead? Mingiyal' e nge suwon?

¹⁰ Be ga'ar, "Nga yug gu fek bochiyang riy; nga yug gu uchumiy pa'ag nruw raba' nggu mol bochu'uw."

¹¹ Machane ra ka be mol me yib i og e gafgow ngak ni bod ba moro'ro' ni bay talin e cham rok ni og ngak be'.

¹² Girdi' ni kireb nib ma'fan e go' sasalap l'ugun e yad be tay i yan.

¹³ Yad be t'ar owcharad ma yad be fanathin nga pa'rad ni ngar ban niked gur,

¹⁴ ma aram n'umngin nap'an ni yad be tanomnag e kireb u lanin'rad nib pig nga bang, miyad be k'ar oloboch u gubin yang.

¹⁵ Bochan e ran'ey, ma bayi aw e riya' ngorad nib tomgin, ngar maad'adgad nib gel.

¹⁶⁻¹⁹ Medlip ban'en ni bay ndabun SOMOL ni dabyag ni nge k'adan' riy:

changar ni ufanthin,

ba yunmon nma lifith e thin,

pa'ef nma thang e pogofan rok e

girdi' ndawor ra bucheded ban'en,

ba leam nma tanomnag e kireb,

rifrifen ay nma gur ni nge yan i

ngongliy e kireb,

be' ni ir e mich u ban'en ni go'
 malfith e i weliy,
 nge be' nma k'aring e oloboch nga
 thilin e pi tafager.

Ngan yul'yul' ngak le'engiy

²⁰ Fakag, mu rin' e n'en ni be yog e chitamam ngom, ma dariy bi'id ni ngam pagtalin e n'en nike fil e chitamam ngom.

²¹ Mu cha'riy e thin rorow ni gubin ngiyal', mu michigiy u lan gum'ircha'em.

²² Machib rorow e ri i pow'iyem u nap'an ni ga be milekag, ngi i yororiyem nnep', me fanow nigem ni rran.

²³ Pi fonow rorow e ba magal ni be mat'; chep ni yow be tay ngom e rayag ni nge fil ngom rogon e par.

²⁴ Rayag ni nge tem u orel ko ppin ni kireb, nge pi thin ni darngal rok yug boch e ppin ni yad mmabgol.

²⁵ Dabi unan'um ko pidorang rorad; dab mmul ni bochan e dawol u owcharad ngom.

²⁶ Be' nib mo'on e rayag ni nge chuwi'iy reb e bpin nma chuway' ngak ni bod puluwon ba flowa ni loaf, machane par ni yow ra tay be' ni gathi mabgol rok e ra thay u pa' gubin e tin bay rok.

²⁷ Gur, rayag ni mu fek e nifiy u daken ngarngorem ni dabi mo'oruf e mad rom?

²⁸ Gur, rayag ni mman u daken e kol nib gowel ni dabi urfiy rifrifem em?

²⁹ Ri aram feni ga' riya'en ni ngam pirew le'engin be'. Cha' nra rin' e ra gafgow.

³⁰ Girdi' e darir dabuyed ba moro'ro' ni k'iy me iring e ggan;

³¹ ma fa'an nni kol, ma thangri pi' puluwon ni medlip yay – thangri pi' gubin ban'en ni bay u pa'.

³² Machane re mo'on nra pirew be' ni gathi mabgol rok e ba manan'. Ya ir e be gafgownag ir.

³³ Bay i ma'fan ma yibe li'; ma bayi par ni dakriy rogon ngabang.

³⁴ Be' nib mo'on nib mabgol e dariy ba damumu nra tay ni bod gelngin e ngiyal' nike talyeg; falbiyen nra tay riy e dariy folen.

³⁵ Dabi fanay reb e bayul; ma dariy urngin e tow'ath nra gapaseg e damumu rok.

7

¹ Fakag, mu tay ngan'um e tin kugog, ma dab mu pag talin e tin kugog ngom ni ngam rin'.

² Mu rin' e tin kugog ma ga fos; ngar mu guy rogon ngu'um fol ko machib rog ni bod rogon ni ga ma guy rogon ni ngu'um ayuweg lan owchem.

³ Um tay ngan'um ni gubin ngiyal' e tin ku gu machibnag, ma ga yoloy nga lanin'um.

⁴ Mu tay e gonop ni bod be' ni bpin ni walagem, ma ga tay e tamilangan' ni bod be' nri gimew ba pach.

⁵ Ya ra tem u orel rok pi le'engin yug boch e pumo'on, me tem u orel rok e pi'in ppin ni bfel' e thin ni yad be yog, machane yad be guy rogon e pumo'on ni nge aw ko wup rorad.

Fare bpin nib gathar

⁶ Bay ba ngiyal' ni ku gu par u naun rog gu be changar u langan e winda nga wean,

⁷ mu gguy bo'or e pagel nder nanged fan bo'or ben'en, mu gguy bagayad nrib balyang.

⁸ Ya be yan u daken e kanawo' nib chugur ko gin ma par fare pin riy, ni be yan nib chugur ko naun rok e re pin nem

⁹ ni kafin yigi aw e lumor.

¹⁰ Ma aram me yib fare pin ngak, nike munmad ni bod rogon be' ni bpin nma pi' ir ni chuway', ni ta'abn'en e bay u lanyan'.

¹¹ Re pin nem e der tamdag ma der tamra', yugu ma yanyan u kanawo'. (

¹² Bayi n'en me yan i sak'iy ko m'ing ko kanawo', ma yu ngiyal' e ma sak'iy u kanawo', ma yu ngiyal' e ma yan i sak'iy ko yungin'en ni bay e market riy.)

¹³ Me yan i gumuchmuch ngak fare pagel nge farey owchen, me lik'ath ngalan mit me ga'ar ngak,

¹⁴ "Kug pi' e gamanman ni maligach e daba', ere bay e ufin riy u tabinaw rog.

¹⁵ Ku gub ni gu be gayem ni gu be finey ni manga yuggu piri'egem, me ere kadmada'gow u roy!

¹⁶ Mad ni bfel' ra'en ni yib u Egypt e ku gu filath nga daken e chob rog;

¹⁷ ma ku gu floridanag ko *myrrh*, nge *aloes*, nge *cinnamon*.

¹⁸ Moy, nga darow ngad pirew nn'umngin e nep'. Ya gadow ra felfelan' nike par bagadow ngalan ngorongoren bagadow.

¹⁹ Ya de moy e pumo'on rog u tabinaw, ke yan nga ba milekag nib n'uw wo'en.

²⁰ Ke fek e salpiy ni pire', ma l'agruw e wik ni nge par u milekag mfini sul."

²¹ Be guy rogon ni nge m'agan' fare pagel ngak, me pag fare pagel ir ngak ni bochan e thin rok nrrib sumunguy.

²² Me un ngak ngranow ni bod ba garbaw ni pumo'on ni ngan li' ngem', ma ku bod ba gamanman ni *deer* ni be yif ay i yan ni nge yan i tay ngalan ba wup,

²³ ni aram e gin bayi aw ba gat'ing riy ngak nge kuruf gumircha'en, ni bod ba arche' ni be sor i yan ngalan ba nug, ya de nang ni be bibiy e riya' i yan.

²⁴ Ere gimed pifakag e ngam telmed ngog. Mu uthumed telmed ko tin gu be yog.

²⁵ Dab mpaged be' ni bpin ni aram rogon nge ban nagmed nge l'agan'med ngak; dab mmarod ni gimed be lol'oeg e mit nem e bpin.

²⁶ Ya ke thiyarnag bo'or e pumo'on, ma pumo'on nike k'aring e yam' ngorad e dabkiyag i the'eg.

²⁷ Ga ra yan ko tabinaw rok ma aram e kam sor i yan ko fayleng ko yam'. Ya aram e kanawo' nib ganir ko yam'.

8

Feni sorok e gonop

¹ Mu telmed! Gonop e be pong.

I Tamilangan' e kan rung'ag laman.

² Yungin'en nib tolang nike yan e kanawo' riy e bay riy nike sak'iy u marichlen e kanawo', ma ku bay ko yungin'en ni madardar ko kanawo'.

³ U langan e garog ngalan binaw ngu to'oben e pi garog e ke par riy be pong ni be ga'ar,

⁴ "Gu be wenig ngomed e girdi";

- gu be non ngak urngin e girdi' nu fayleng.
- ⁵ Mogned, kigimed be par ni leam ko bitir e bay romed? Mu filed rogon ni ngam leamgad ni bod e pi'lal.
Mogned, kigimed bbalyang? Mu filed rogon ni ngam gonopgad.
- ⁶ Mu telmed ko thin rog nib th'abi fel';
urngin e tin gu be yog ngomed e mmat'aw.
- ⁷ Tin gu be yog e bariyul';
malulifith l'ugun e gu ba fanenikay.
- ⁸ Urngin e tin gu be yog e bariyul';
dariy ban'en riy nde riyul' ara bannag be'.
- ⁹ Pi'in nib tamilangan'rad e btamilang gubin ban'en u wan'rad;
en ni manang e pin'ey e bgagiyel ni be guy.
- ¹⁰ Mu m'oneged u wun'med e fonow rog ko silber;
ma llowan' e nge m'on u wun'med ko gol ni th'abi fel'.
- ¹¹ "I gag Gonop e kabpag fanag fel' ko churwo nib tolang puluwon;
dariy ban'en ni gimed ba'adag nrayag ni ngam puluw niked ngog.
- ¹² I gag Gonop e bay e tamilangan' rog,
bay e llowan' rog nge rogon i duwgiliy ban'en me yan i aw ni bfel'.
- ¹³ Ra ngan par ni bay madgun SOMOL u wun'uy,
ma aram e nga ni fanenikay e tin kireb;
dabug e ufanthin nge tolngan',
nge ngongol nib kireb nge thin ni yima yog nde riyul'.
- ¹⁴ Gu ma leamnag ban'en ni nggu rin' mu gu rin'.
Bay e tamilangan' rog, ma gu ba gel.

- 15 Gu ma ayuweg e pi pilung ngu'ur gagiyeggad
nge pi'in ma gagiyeg ngu'ur ngongliyed e mo-
tochiel ni bfel'.
- 16 Urngin e pi'in yad be gagiyeg u fayleng e gag e
gu be ayuwegrad,
ni ta'reb rogon e pi'in ma tay murung'agen e
nam nge pi'in tolang.
- 17 Ba t'uf rog e pi'in gu bt'uf rorad;
en nra gayeg e ra piri'egeg.
- 18 Pin'en ni bfel' nge tayfan e bay u pa'ag ni gu ra
pi',
nge fel' rogon nge mon'og.
- 19 Tin nggu pi' ngom e kabfel' ko tin th'abi fel' e gol,
ma kabfel' ko silber.
- 20 Gu be yan u kanawo'en e tin nib mat'aw,
ngu daken e wo' nib yal'uw,
- 21 ma gu be yo'ornag ban'en rok e pi'in gu ba t'uf
rorad,
ni gu be suguy e pi naun rorad ko pi machaf.
- 22 "I SOMOL e sunimiyeg ni th'abi som'on,
ni som'on ko maruwel rok kakrom.
- 23 Gag e ni ngongliyeg aram ko tabolngin,
aram ko som'on ndawori sum e fayleng.
- 24 Ni gargel nigeg u m'on ndawori sum e day,
ko ngiyal' ni ba'aram ndariy e pi alublub.
- 25 Ni gargel nigeg ni gu bm'on ko pi burey,
ndawor ni tay e yungi ted nga tagil'rad,
- 26 u m'on ndawori sunumiy Got e fayleng nge
yungi flang,
ara buchu'uw ko som'on ko but'.
- 27 Gu bay me fek lanelang nge tay nga tagil',

nge ngiyal' ni tay tan e lang nga tagil' u daken
e day,

28 nge ngiyal' ni tay e manileng ngalan e lang,
nge fa ngiyal'nem ni bing e pi alublub ni bay
u maday,

29 me yog ngak e day
ndabi ga' e yilu' nge pag e gin keyog ni ngi i
mus riy.

Gu bay ko ngiyal' ni sunumiy e pi def ko fayleng.

30 Ug moy u to'oben ni bod be' nib salap i muruwliy
ban'en,
i par ni gubin e rran ni be felfelan' ngog,
ma gubin ngiyal' ni gu be par rok ni gub
felfelan',

31 ni gub felfelan' ko fayleng
ma bfel' u wun'ug e girdi' ni bay riy.

32 "Gimed e pi'in pagel, mu telmed ngog.
Mu rin'ed e tin kugog mu um pired ni gimed
ba felfelan'.

33 Mu telmed ko tin ku gu fil ngomed.
Ngam gonopgad nge dab mu pi'ed keru'med
ngay.

34 En nra rung'ag e tin gu be yog e ra felfelan',
ni en nra par u langan e mab rog ni gubin e
rran,
ni be son u langan e mab ko naun rog.

35 En nra piri'egeg e ke pir'eg e yafos,
ma ra i par ni bfel' u wan' SOMOL.

36 Ma en ndabi piri'egeg e ra i gafgownag ir;
ma en ni be fanenikayeg e ba'adag e yam'."

9

Gonop nge manan'

¹ Gonop e toy e naun rok ni medlip e rumog riy.

² I yog ngan li ba gamanman ni fan ko mur, me aruy e *spice* ko wayin, me ngongliy rogon e tebel.

³ Me l'oeg e ppin ni tapigpig rok ngranod ko gin th'abi tolang u lan fachi binaw ngar ponggad:

⁴ "Mired e ngaray, e girdi' ni gelan'!" Me ga'ar ko en ni balyang,

⁵ "Moy, ngam koy e ggan rog ma ga unum e wayin ni ku gu aruy.

⁶ Mu chuw u fithik' e pi girdi' nir ni gelan', ma ga par ni dab mum'. Mu lek kanawo'en e llowan'."

⁷ Fa'an ga ra yal'uweg be' nib ufanthin', ma kemus ni gur e ra kireban'um ngom. Fa'an ga ra puwan' ngak be' nib kireb e leam rok, me gur e ga ra maad'ad.

⁸ Dariy e ngiyal' ni ngam yal'uweg be' nib ufanthin; ya ra fananikayem riy. Machane fa'an ga ra yal'uweg be' nib gonop, ma ra adag dakenam.

⁹ Demturug e n'en ni ga ra yog ngak be' nib gonop ma ra gel boch e gonop rok. Ma demturug e n'en ni ga ra yog ngak be' nib mat'aw ma ra puthuy ko tin manang.

¹⁰ Ra ngam gonop ma som'on e thangri yib madgun SOMOL u lanin'um. Fa'anra gamnang Fa'anem nib Thothup, ma aram e ba tamilang lanin'um.

¹¹ Gonop e ra puthuy boch e duw ko yafos rom.

¹² Fa'anra bay e gonop rom me gur e ra yib e fel' riy ngom, ma fa'an ga ra siyeg me gur e ga ra gafgow.

13 Pinat e bod be' ni bpin ni mada' laman ngalang ni dariy ban'en ni manang ni der tamra'.

14 Ma par u taga' mab ko naun rok fa daken e chiya' ko gin th'abi tolang ko binaw,

15 ngi i tolul ko girdi' ni be yan ni tirorad e yad be nameg ni be ga'ar:

16 "Mired e ngaray, gimed e girdi' nib manan!"
Me ga'ar ngak be' nib balyang',

17 "Rib athibthib e ran ni ka ni iring. Rib fel' lamean e flowa ni ka ni iring."

18 K'on fare pin nib pinat e darir nanged ni girdi' ni yad mayan ko naun rok e yad ma yim', ni pi'in ka ra thapgad ngaram e yad bay e chiney u ar u lan e fayleng ko yam'.

10

Yu bugithin rok Solomon ni bay e gonop riy

1 Pin'ey e yu bugithin rok Solomon ni bay e gonop riy: Re pagel nib gonop e ma uf e chitamngin ngak, ma cha' nib balyang e ma fek e gafgowan' i yib ko chitiningin.

2 Fla'ab nrayag ngom u fithik' e sasaliyab e dabi fel'rogom riy, machane yul'yul' e ra ayweg e yafos rom.

3 I SOMOL e dabi pag e girdi' nib manigil ngarm'ad ko bilig, machane ma taleg e pi'in kireb ni dabyag ngorad i pin'en ni karmad ni bochan.

4 Gamead e ra fekem i yan ko gafow, machane maruwel nib gel e ra fel'rogom riy.

5 Be' nib tamilngan' e ma t'ar wom'ngin e woldug u ngal'an; ma ri ba tamra' ni ngu'un mol ko ngiyal' ni ngan t'ar wom'ngin e woldug.

⁶ Be' nib manigil e ra i fel' wa'athan. Ma welthin rok be' nib kireb laniyan' e ma upnguy e kireb rok.

⁷ Pi'in manigil e yad ra par ni bod ba tow'ath uwun'uy, machane pi'in kireb e dabi n'uw nap'an mi ni pagtilrad.

⁸ Girdi' nib sul laniyan' ngak e ma motoyil ko fonow ni bfel'. Ma pi'in yad ma yog e thin ko balyang e ra yib e kireb riy ngorad.

⁹ Girdi' nib yul'yul' e yad mmudugil ni dabi buch ban'en rorad, ma pi'in ndar yul'yul'gad e ran kolrad riy.

¹⁰ Be' nma mithag e tin riyul' e ma k'ar oloboch, ma cha' nma yog thibngin ban'en nib tamilang e be marwuliy e gapas.

¹¹ Thin u l'ugun e en nib mat'aw e ba thang'el ko yafos, machane welthin rok be' nib kireb e ma upnguy e kireb rok.

¹² Fananikan e ma k'aring e kireb, machane t'ufeg e ma n'agfan urngin e kireb.

¹³ Girdi' nib tamilngan' e bfel' e tin ma yog, machane pi'in nib minan'rad e bfel' ni yira gechig nagrad.

¹⁴ Pi'in gonop e rayag ngorad urngin e llowan', machane welthin ko girdi' ni balyang e ra fek e oloboch i yib.

¹⁵ Machaf e ma yororiy e pi'in yo'or ban'en rorad; ma gafgow e ma kirebnag e pi'in dariy ban'en rorad.

¹⁶ Pulwon e ngongol ni bfel' e yafos, ma denen e kemus nma soregey i yan nga boch e denen.

¹⁷ Girdi' nma motoyil ko fonow ni nge yal'uwegrad e yad ra fos, machane pi'in yad

ra almit ni de kireb e rorad e yad bay u thatharen e riya'.

¹⁸ Cha' nma mithag e fananikan rok e ba fel'fel' l'ugun. Ma en ni be fekthin ngi i yog i yan e bbalyang.

¹⁹ Feni yo'or e welthin ni ga be tay, ma aram fini mom ni ngam denen. Ma fa'anra ga ba gonop, ma ga ra th'ab gulngam.

²⁰ Thin u l'ugun e en nib mat'aw e bod e silber nib machalbog; ma pin'en nma tafinaynag be' nib kireb e dariy gam'ingin.

²¹ Thin u l'ugun e en nib mat'aw e ra yib fal'ngin ngak e girdi' nib yo'or, machane gur e rayag ni mu li'em nga mum' ko aliliy rom.

²² I SOMOL e ke fel'eg wa'tham kam fla'ab. Math'kenyil' e dabi yon' daken e fla'ab rom.

²³ Ba balyang e an ma felfelan' ko kireb ni be rin. Girdi' nib tamilangan' e ma felfelan' ko gonop.

²⁴ Pi'in mat'aw e ma yag ngorad e n'en ni yad be finey, ma pi'in kireb e ra yib ngorad e n'en th'abi riyad mmarus ngay.

²⁵ Ra yib e yiko', ma pi'in kireb laniyan' e yira tharbog rad, ma pi'in yul'yul' e gubin ngiyal' ni dariy banen nra buch rorad.

²⁶ Ri dab mu fek be' nib gamead nge marwuliy ban'en ni fanam; ya ra k'aring e ngochngochan' ngom ni bod e mugnin ni mur'mur'nag nguwelem ara ath ni yip' owchem.

²⁷ Ra um liyor ngak SOMOL, ma ra n'uw nap'am. Pi'in kireb e yad ma yim' ni dawori taw nga naprad.

²⁸ L'agan' ko pi'in mat'aw e ra fekrad i yan ko felfelan'. Ma pi'in kireb e yad be nameg e dariy.

²⁹ I SOMOL e ma yororiy e pi'in yul'yul', machane ma kirebnag e pi'in yad ma ngongliy e kireb.

³⁰ Pi'in yad mat'aw e yad be par ni yad bmuduwgil, ma pi'in kireb e dab ra magachgad u daken e binaw.

³¹ Girdi' nib mat'aw e ma non nib gonop, ma balwoth ni be yog e thin ni kireb e yira taleg.

³² Girdi' ni mat'aw e yad manang ko mang e ngroged ni bfel', ma pi'in kireb e urngin ngiyal' ma welthin rorad e ma amithnag lanin'uy.

11

¹ I SOMOL e ba fanenikay e girdi' nma maruwel ko thabthabel nde paluw'. Mma felan' ko thabthabel nib puluw.

² Pi'in yad ba tolangan' e rib pay nra m'ing kowonrad. Ka ba gonop e en ba sobut'an.

³ Fa'anra gab manigil, ma yul'yul' e be pow'iyem. Girdi' ni dabyag i pag e taga' ngorad e sasaliyab rorad e ra kireb nagraad.

⁴ Fla'ab rom u fayleng e dariy angin ngom e rofen nra taw e yam' ngom, machane yul'yul' e rayag ni ayweg e yafos rom.

⁵ Yul'yul' e ra momnag e par rok be' nib manigil, machane en nib kireb e ir tapgin e mul nra tay.

⁶ Mat'aw e ra ayuweg e pi'in yul'yul' ni dabi buch ban'en rorad, ma pi'in dabyag ni nge pagan'uy ngorad e ke m'agraad e chogow rorad.

⁷ Nap'an nra yim' e pi'in kireb', me un e l'agan' rorad ko yam'. Pagan' ni ngan yuluy nga daken e pi fel' rogon e ra yib i aw ndariy.

⁸ Pi'in mat'aw e kan yororiyrad rok e oloboch; ma pi'in kireb e ra aw ngorad.

⁹ Rayag ni nge kireb nigem e thin rok e girdi' ni denang Got, machane gonop ko pi'in mat'aw e rayag ni aywegem.

¹⁰ Ra felan' bbinaw ko ngiyal' nra fel'wa'athan e girdi' ni yul'yul', mra yim' e girdi' ni kireb mi yira tolul ngalang ko felfelan'.

¹¹ Ra mon'og reb e binaw u nap'an nra athapeg e girdi' ni yal'uw ni nge fel', mra kireb reb e binaw ni bochan e thin rok e pi'in kireb e leam rorad.

¹² Rib balyang ni ngan weliy thibngin boch e girdi'. Fa'anra ba tamilang lanin'um, ma ga ra th'ab gulngam.

¹³ Dariy be' nib ta' gun'gun' nrayag ni nge pagan'uy ngak u ban'en nib mith, machane be' nib yul'yul' e ra pagan'uy ngaki.

¹⁴ Ra kireb ba nam ni fa'anra dariy e fnow riy. Ra fel' rogon ni fa'anra yo'or e pi tafanow riy

¹⁵ Fa'anra mmicheg ni ngam thang e malfith rok ba milekag, ma ga ra kalngan'um riy. Kabfel' ni dab mu og nigem ngay.

¹⁶ Be' ni bpin nib gol e yira tayfan, ma be' ni bpin nib kireb pangin e ba thiyar.

Girdi' ni gamead e dariy bingyal' nrayag e salpiy ngak, machane girdi' ni gelfen e ra yo'or e salpiy rorad.

¹⁷ Bfel' ngom ni ga ra gol. Ma fa'anra damur runguy be', ma kemus ni gur e ngam gafgow nigem.

18 Girdi' ni kireb e gathi rmayag ban'en ngorad, machane fa'anra ga ra rin' e n'en ni bfel', ma rib mich ni yira tow'ath nagem.

19 Demturug be' nike duwgiliy u wan' ni nge rin' e tin nib mat'aw mra par nib fos, ma en nike duwgiliy ni kireb e nge ngongliy e ra yim'.

20 I SOMOL e ma fananikay e pi'in kireb lanin'rad, ma bt'uf rok e pi'in yad ma ngongol ni bfel'.

21 Ngari mich u wun'um ni girdi' ni kireb e yira gechignag, ma pi'in mat'aw e yad ra thay riy.

22 Pidorang rok be' ni bpin nde nang mat'won ban'en e bod ba luwaw nib gol u lan p'ethngun e babiy.

23 N'en ni ba'adag e girdi' ni bfel' e gubin ngiyal' ma fel' e ra yib riy; ma nap'an nrayag ngak e pi'in kireb e n'en ni yad be finey, ma gubin e girdi' nra damumuw.

24 Boch e girdi' e yad ma wereng e salpiy rorad nib puf pa'rad riy ma ku be fel' rogonrad i yan. Ma boch e ba ta kol'ayuw ngay, ma ku be gel e gagow rorad i yan.

25 Nge puf pa'am, me aram e ra fel' rogom. Mu ayweg boch e girdi' mi ni aywegem.

26 Girdi' e ma gernag e en nma si'innag e *grain*, ni be sonnag puluwon ni nge tolang mfini pi', ma yad ma yog e sorok ko en ni be pi' e tirok ni chuway'.

27 Fa'anra tin ga be nameg e ba manigil ma yira ta'fam, ma fa'anra ga be gay e oloboch, me iraram e n'en ni bayib ngom.

28 Pi'in yad be ta' ko pin'en nike fel' rogorad riy e yad ra mul ni bod yuwan e gek'iy ko *autumn*,

machane pi'in mat'aw e yad ra mon'og ni bod yuwan e gek'iy ko *summer*.

²⁹ Ra girengiy be' e oloboch nga daken e tabnaw rok ma dariy ban'en nrayag ngak ko tomur.

Girdi' ni balyang e gubin ngiyal' ni bay ur pig-piggad rok e pi'in gonop.

³⁰ Mat'aw e ma pi' e yafos, machane ma'ngach e ma chuweg.

³¹ Pi'in yad bmanigil e ran pi' pulworad u roy u fayleng, ere ngari mich u wan'um ni girdi' ni kireb ma ba tadenen e yira gechig nagrad.

12

¹ En nib t'uf e llowan' rok e ba'adag ni nganog ngak e kireb rok. Ba aliliy e en ni dabun ni ngan yal'uweg.

² I SOMOL e bfel' u wan' e girdi' nib manigil, machane ma gechignag e pi'in yad ma t'arliben e kireb.

³ Ngongol ni kireb e der ma yororiyey, machane pi'in mat'aw e yad ba muduwgil u but'.

⁴ Le'engin be' nib manigil e ba churwa' nib uf e en ni figirngin ngay; ma le'engin be' nma tamra'nag figirngin e bod e m'ar ni kanser ko yil rok.

⁵ Girdi' ni yul'yul' e gimew ra puruy' ni bfel'; ma be' nib kireb e kemus ni ba'adag ni ngi i ban nigem.

⁶ Thin ko girdi ni kireb e ma thang e pogofan, ma thin ko pi'in mat'aw e ma ayuweg e pi'in ke man e lang ngorad.

7 Pi'in kireb e yad ra machda'nag e gafgow ni nge yib ngorad me math owcharad, ma pi tabnaw rok e pi'in mat'aw e yug ra i par.

8 Fa'anra ga ba tamilngan', ma yira pining e sorok ngom; ma fa'anra ga ba pinat, mra changar e girdi' ngom nga but'.

9 Bmanigil ni ngam par ni gathi gur be' ni bu uw rogom ni ga be maruwel ni fan ko par rom, ko bin ngu'um dake gur be' nib ga'fam ma ga be yim' ko bilig.

10 Girdi' nib mat'aw e ma chothowliy e gamanman rok, ma pi'in kireb e yad ma gafgownag e tirorad e gamanman.

11 Be' ni girdi'en e milay' e bo'or gan, ma rib pinat e en ma adbey tayim rok ko maruwel ni dariy gam'ingin.

12 Kemus nn'en ni ba'adag e girdi' ni kireb e ngu'ur gayed e tin kireb ni ngar rin'ed, ma pi'in nib mat'aw e yad be par ni yad bmudugil u but'.

13 Pi'in kireb e yad be aw ko thin rorad, ma girdi' ni yul'yul' e yad ma pithigedyad ko oloboch.

14 Tow'ath rom e be yan u rogon e thin rom nge wok rom; puluwon e maruwel rom e ra yib ngom.

15 Girdi' nib pinat e gubin ngiyal ni yad ma leamnag nib sororad. Ma girdi' nib gonop e ma motoyil ko fanow.

16 Nap'an nra puwan' be' nib balyang, ma rib gagyel u daken. Ma pi'in nib tamilangan' e ma sabalbalyang ko thin ni kireb.

17 Nap'an ni ga ra weliy e tin riyul', min rin' e tin ba yal'uw, machane malulfith l'ugun e ma soregney ko n'en nde yal'uw.

18 Marog thin e rayag ni nge maad'ad nga laniyan' be' nib to'ar ni bod bangi saydon, machane thin nnog nib gonop e rayag ni gol nige y.

19 Ban e ba ngoch e yafos rok, machane riyul' e ma par ni manemus.

20 Pi'in yad ma t'arliben e kireb e yad ra gin ko kireb, machane pi'in yad ma maruweliy e fel' e yad ra pir'eg e felfelan'.

21 Dariy ban'en nib kireb nma buch rok e pi'in nib mat'aw, machane pi'in kireb e dariy ban'en rorad, go' oloboch.

22 I SOMOL e ba fananikay e sasalap l'ugun, machane ma felan' ngak e pi'in yad ma tay e thin rorad u gil'.

23 Girdi' nib tamilngan' e yad ma th'ab gulungrad ko n'en ni yad manang, ma pi'in pinat e yad ma gagyelnag farad manan'.

24 Maruwel nib gel e ra pi' gelngim; ma fanam gamead e ra mang nagem ba sib.

25 Magfan' e rayag ni iring e felfelan' rom, machane thin ni bfel' e ra ba'udeg lanin'um.

26 Be' nib mat'aw e ba powo' ko fager rok, machane kanawo' rok e en nib kireb e be waliyrad nga wuru' e wo'.

27 Fa'anra ga ba gamead ma dabiya ngom e tin ga be nameg, machane fa'an ga ra maruwel nib gel ma rayag ngom e tin gab adag.

28 Mat'aw e ir e kanawo' ko yafos; ma kireb lanyan' e ir e kanawo' ko yam'.

13

¹ Bitir nib gonop e ma motoyil ko fanow ko gallabthir, ma be' nib tolngan' e dabun ni nge dag ni ir e ba oloboch.

² Girdi' ni bfel' e yira pi' puluwrad ko tin yad be yog, ma pi'in yad ma ban e yad be yim' ni bochan e modyargel.

³ Ngam kol'ayuw ko thin ni ngamog ngam ayuweg e pogofan rom. Be' nma non nder kol'ayuw e ir e yib e gafgow riy ngak.

⁴ Demutrug feni t'uf ban'en rok be' nib gamead ma dabiyag ngak. Ma en nib pasig mab gel ko maruwel e rayag ngak oren e tin ba'adag.

⁵ Girdi' nib yul'yul' e ba fanenikay e malulifith l'ugun, ma thin ko girdi' ni kireb laniyan' e ba k'artamra' ma ba m'ayfan.

⁶ Ngongol nib mat'aw e yoror rok e pi'in yad ba yal'uw; ma pangin nib kireb e aram e mul nma tay e pi'in tadenen.

⁷ Bay boch e girdi' ni yad ma dake bpire' ban'en rorad, machane dariy ban'en rorad. Ma boch e girdi' e yad ma dake gafgow, machane pire' ban'en rorad.

⁸ Be' ni bo'or salpiyen e rayag i liyabnag ni nge pi' e salpiy ya ra dangay min li' nge yim', machane be' nib gafgow e dariy e biney e magawon u puluwon.

⁹ Pi'in nib mat'aw e yad bod ba magal ni ba ga' ram'en; ma pi'in kireb e yad bod ba magal ni be n'en ni nge math.

¹⁰ Tolngan' e go' oloboch e ma fek i yib. Kab gonop e en ma fith e fnow.

¹¹ Feni mom nrayag e salpiy ngom, e aram feni mom nra thay u pa'am. Feni mo'maw' ni mu yagnag, aram feni ra yo'or rom.

¹² Nap'an nra mulan'uy, me mo'och'och lanin'uy, ma fa'anra yag e n'en ni un finey me sug nige y e felfelan'.

¹³ Fa'an ga ra siyeg e fonow ni bfel', ma aram e ga be gay e oloboch; mu fol riy ma dabi buch ban'en rom.

¹⁴ Machib ko pi'in gonop e ba athang'el ko yafos, ra ayuwegnem ngam thay ko ngiyal' ni ga be yan u thathren e riyal'.

¹⁵ Tamilangan' e yima tayfan, machane pi'in ndabiyag ni ngan pagan'uy ngorad e yad bay u daken e wo' ni sor ko gafgow.

¹⁶ Girdi' nib sul lanyan' ngak e ma tafnay nge mu' mfini ngongol, ma girdi' ni pinat e yad ma dag farad balyang.

¹⁷ Pi tamal'og ni dabi pagan'uy ngorad e yad ra k'aring e oloboch, ma pi'in yima pagan'uy ngorad e yad ma fek e gapas i yib.

¹⁸ Be' ni der ma mit ban'en ngak e ra gafgow me par nib m'ayfan, machane en nra fol ko fonow e yira tayfan.

¹⁹ Uw feni fel' ni nge yag ngom e tin ga ba'adag! Girdi' ni pinat e daburad ni ngar pi'ed keru'rad ko kireb.

²⁰ Mu pachegem ngak e pi'in yad ba gonop me yag e gonop ngom. Fa'an ga ra m'agem ngak e girdi' ni pinat, ma gur e ga ra gafgow.

²¹ Oloboch e ma lek e pi tadenen u gubin yang, machane girdi' nib mat'aw e ra fel' wa'athrad ko tin ni bfel' ban'en.

²² Girdi' nib manigil e ra pi' e gayog rok nga pa' pifak e pi'in pifak, machane gayog rok e pi tadenen e ra yan ngak e pi'in nib mat'aw.

²³ Yung i flang ni dawor ni milay'nag bayay e rayag ni ngan milay'nag nge yib e ggan riy nib yo'or ni fan ko pi'in gafgow, machane pi'in nib buchan' e yad be taleg ni dab ni milay'nag.

²⁴ Fa'anra dab mu gechignag fakam, ma de t'uf rom. Fa'anra bt'uf rom, ma ga ra yal'uweg.

²⁵ Pi'in nib mat'aw e ba gaman garad, machane pi'in kireb e gubin ngiyal' ni yad be yim' ko bilig.

14

¹ Gonop ko ppin e ma ayliy e tabnaw, machane balyang rok e ma gathay.

² Mu yul'yul' ma ga dag ni bay madgun SOMOL u wun'um; mra dab mu yul'yul' mra m'ug ni dariy daguwen u wan'um.

³ Pi'in balyang nib ta'ufan e ba mak' welthin langrad; ma thin ko gonop e ra aywegrad.

⁴ Ra dariy e garbaw ni nge girengiy fen e gi' but' mra par e naun ni tafen e ggan rom ni dariy ban'en riy, machane ra bay e garbaw mra sug ko *grain*.

⁵ En nib pagan'uy ngak ni nge mang mich u ban'en e gubin ngiyal' nma yog e tin rriyul', ma be' ni nge mang mich ni der pagan'uy ngak e go' ban e ma yog.

⁶ Girdi' nib ufanthin e dariy e ngiyal' ni yad ra gonop, ma girdi' nib tamilngan' e ba mom nma mit ban'en ngorad.

⁷ Mu par u orel rok e pi'in balyang; ya dariy ban'en ni ga ra fil rorad.

8 Mangfan ni be' ni ba llowan' e ba gonop? Bochan e manang e n'en ni ngan rin'. Mangfan ni be' nib pinat e bbalyang? Bochan e ma leamnag ni manang.

9 Girdi' nib balyang e dariyfan u wan'rad ni yad ra denen, ma girdi' ni manigil e ba'ndag ni ngan n'agfan e kireb rok.

10 Felfelan' rom e fanam; kirban' rom e fanam. Dariy be' nra fana' boch.

11 Naun rok be' ni bfel' e ra par u lang u tomuren nike puth e naun rok e en nib kireb.

12 Re kanawo' ni ga be leamnag nib manigil e rayag ni nge sor ko yam'.

13 Minmin e mang e ra mithag e kirban'. Ma nap'an nra chuw e felfelan', ma gafgowan' e bay u rom ni gubin ngiyal'.

14 Girdi' ni kireb e ra sul taban e kireb rorad ngorad. Girdi' nib manigil e yad ra fek puluwon e gafarig rorad ni bfel'.

15 Be' nib balyang e yug demturug ban'en mra mich u wan'; ma girdi' nib tamilngan' e ri ma fal'eg i yaliy ban'en.

16 Girdi' nib sul lanyan' ngak e yad ma guy rogon ni ngar pired u orel ko oloboch, ma girdi' nib manan' e yad ba wagagey ni yad ma ngongliy ban'en u fithik' e gur gur.

17 Girdi' nib gel e damumuw rok e yad ma rin' bogi ban'en u fithik' e balyang; ma girdi' ni yad ba gonop e yad ma par ni yad ba paslog.

18 Girdi' ni de nang ban'en e ma sul taban e balyang rorad ngorad, ma pi'in yad manang ban'en e yira tow'ath nagraad ko llowan'.

19 Pi'in kireb e yad ra siro' ko pi'in yad mat'aw u fithik' e sobut'an ni yad be man ayuw ni ngan runguyrad.

20 Dariy be' ni ba'adag be' dariy ban'en rok, ni mus ko en ni yow bbuguliyoror, ma be' nib yo'or ban'en rok e ba yo'or e fager rok.

21 Fa'anra ga ba'adag ni ngam felfelan' ma ngam gol ngak be' ni dariy ban'en rok; ya ba denen ni ngam dabuy be'.

22 Ra pagan'uy ngom me tay e girdi' fam ni fa'anra um maruwliy e tin ni bfel'; ma fa'an ga ra muruwliy e tin nib kireb, ma ga be oloboch.

23 Mu maruwel me bung rogon e par rom; ma fa'anra kemus ni sabethin e ga be tay ma ga ra gafgow.

24 Pi'in gonop e yira tow'ath nagrad ko fel' rogon, ma pi'in balyang e yira nangrad nga farad balyang.

25 En ir e mich ko thin u tafen e puf oloboch e ra ayweg boch e pogofan u nap'an nra yog e tin rriyul', ma nap'an nra sasalapiy l'ugun, ma aram e be' nma yagnag e girdi'.

26 Daguwen SOMOL e ma pi' e ga'an' nge pagan' ngak be' nge chon e tabnaw rok.

27 Ga ba'adag ni ngam liyeg ko yam'? Daguwen SOMOL e ba thang'el ko yafos.

28 Feni ga' ba pilung e be yan u rogon urngin e girdi' ni be gagiyeagnag; mra darmed ma dariy rogon ngabang.

29 Fa'an ga ra par ni gab filmungyan', ma ga ba gonop, machane fa'anra ba papey e damumuw ngom, ma kemus ni ga be dag fanam manan'.

³⁰ Gapas laniyan' e ma fal'eg fithik' i dowey, machane awan' e bod e m'ar ni kanser.

³¹ Fa'an ga ra gafgownag e girdi' ni dariy ban'en rok, ma ga be togopluw ngak fare Got ni sunmegrad, machane ga ra gol ngak e pi'in ndariy ban'en rorad ma aram ngonglen e liyor.

³² Ngongolen e pi'in kireb e ra mulegrad nga but', ma pi'in fel' e ma yororiyrad farad yul'yul'.

³³ Gonop e bay u fithik' gubin e leam rok be' nib llowan'; pi'in balyang e dariy ban'en ni yad manang u murung'agen e gonop.

³⁴ Mmat'aw e ra gilnag bugwan reb e nam, ma denen e ma kirebnag thin reb e nam.

³⁵ Pi pilung e ma felfelan' ko tapigpig rok nib salap; machane yad ma gechignag e pi'in der yag e maruwel rorad.

15

¹ Fulweg ku be' nib sumunguy e ma chuweg e damumuw, ma fulweg u fithik' e thin nib gel e ma k'aring e damumuw.

² Ra non e girdi' nib gonop, me m'ug feni fel' e llowan', machane pi'in balyang e ma yib e thin ni dariy fan u l'ugunrad.

³ I SOMOL e be guy urngin ban'en ni yibe rin' u gubin yang, ndemturug ko tin bfel' ara tin kireb e gadad be rin' ma be yaliydad.

⁴ Thin ni gol e ma ayuweg e yafos, machane morug thin e ma kirebnag lanin'uy.

⁵ Rib balyang ni ngam pi keru'um ko fonow nike tay e gallabthir rom ngom; rib manigil ni ngar yal'uwegem ma ga fol.

⁶ Pi'in mat'aw e ma par e fla'ab rorad u pa'rad, ma pi'in kireb e ra yib e gafgow me mul e fla'ab rorad u pa'rad.

⁷ Pi'in gonop e yad ma garareg e llowan', ma gathi pi'in balyang.

⁸ Ma felan' SOMOL ko ngiyal' nra meybil e girdi' ni bfel', mma fanenikay e pi maligach nma pi' e pi'in kireb ngak.

⁹ I SOMOL e ba fanenikay e ngongol rok e pi'in kireb, machane ba t'uf rok e pi'in ma rin' e tin nib mat'aw.

¹⁰ Fa'an ga ra rin' e n'en nib kireb, ma yira gechig nagem nib gel; ga ra yim' ni fa'anra dab mu pag ngan yal'oweggem.

¹¹ Mus ko fayleng ko yam' ma dabiyag ni ngar mitheged ban'en u rom rok SOMOL ni dabi nang; ere urgon me yag rok be' ni nge mithag e leam rok ku Got?

¹² Girdi' ni tolngan' e daburad ni ngan yal'owegrad; dariy e ngiyal' ni yad ra ning e fanow ngak e pi'in gonop.

¹³ Nap'an nra felfelan' e girdi', mra simin-mingad, ma nap'an nra kireban'rad, me gafgow ya'arad.

¹⁴ Girdi' nib llowan' e ba'adag ni nge fil ban'en, machane pi'in pinat e yugub fel' u wan'rad ni dar nanged ban'en.

¹⁵ Par ko pi'in gafgow ndariy ban'en rorad e ba math'kenyil', machane girdi' nib felfelan' e gubin ngiyal' ma bfel' u wun'rad e yafos rorad.

¹⁶ Kabfel' ni ga ba gafgow ma bay madgun SOMOL u wan'um ko bin nge yo'or ban'en rom ma der aw e gapas u wan'um.

17 Kabfel' ni ngu'um ked e girdi' nib t'uf rom e ggan ni go' ggan u ta'bang, ko bin ngu'um koy e tin th'abi fel' e ufin ko gin bay e fananikan riy.

18 Damumuw nib gel' e ma k'aring e tugthin, machane gumaen' e ma pi' e gapas.

19 Fa'anra ga ba gamead, mra um mada'nag e momaw' u gubin yang, machane fa'anra ga ba yul'yul' ma dab mu oloboch.

20 Bitir nib gonop e ra felfelan'nag e chitamngin. Kemus ni en nib balyang e ma fanenikay e chitiningin.

21 Girdi' nib pinat e yad ma felfelan' u fithik' e pi balyang rorad, machane pi'in gonop e ra rin' e n'en nib manigil.

22 Mu fek gubin e fanow nrayag ngom, ma rayag e tin ga be leamnag; mra dariy ma dabi fel' rogom.

23 Ri dakriy ba felfelan' ngay, ni ga ra pir'eg e re bbugithin nib mat'aw ni nganog ko ngiyal' ni ngamog.

24 Girdi' nib gonop e be yan ko kanawo' nib sor ngalang ko yafos, ma gathi ba kanawo' ni sor nga but' ko yam'.

25 I SOMOL e ma gathey e tabnaw rok e pi'in tolngan', mma yoror u tafen be' nike yim' figirngin.

26 I SOMOL e ba fananikay e leam ni kireb, machane bm'aguwan' e thin ni gol.

27 Ga ra guy rogon ni nge yag e win ngom u fithik' e sasalap, ma aram e oloboch ni nge yib nga tabnaw rom. Dab mu fek puluwon e sasalap me n'uw e yafos rom.

28 Pi'in manigil e yad ma leam u m'on mfin ra pi'ed e fulweg u ban'en. Ma pi'in kireb e rib gur e fulweg rorad, machane ma k'aring e oloboch.

29 Nap'an nra meybil e girdi' ni bfel' me motoyil SOMOL, machane ma sabalbalyang ko pi'in kireb.

30 Ba owchef nib siminmin e ra felfelan' nigem, ma thin ni bfel' e ra fal'eg lanin'um.

31 Fa'an ga ra l'egilim ko ngiyal ni yibe yal'uwegnem ma ga ba gonop.

32 Fa'an ga ra siyeg ni ngam fil ban'en ma gur e ga be gafgow nagem. Ma fa'anra m'ag u wun'um e fanow ni yibe tay ngom mra ga' e gonop rom.

33 Madgun SOMOL e ba sukul. Thingar mu sobut' nigem u m'on ni ngan tolang nagem.

16

1 Rayag ni ud tanom niged e tin ngu'ud rin'ed, machane Got e rib mil e thin ngak.

2 Rayag ni ngam leamnag ni urngin e tin ni ga be rin' e ba manigil, machane SOMOL e ma thabthabelnag rogom.

3 Ngam tay nga pa' SOMOL nge fal'eg wa'athan urngin e tin ka mu finey ni ngam rin, mra yal'uw rogon ni ngam muruwliy.

4 Urngin ban'en ni ngongliy SOMOL e bay e gin nge yani mada' ngay, ma girdi' ni kireb e gechig e ra mada'nag.

5 I SOMOL e dabun gubin e pi'in tolngan'; ma dariy liben me pagrad ngar thaygad ko gechig.

6 Mu par ni ga ba yul'yul' ma rogon e rogon ma bay e michan' rom, mra n'ag Got machan e denen rom. Ngu'um liyor ngak SOMOL ma dariy ban'en nra buch rom.

⁷ Nap'an ga ra fel' u wan' SOMOL, ma rayag ni ngam pingeg e pi to'ogor rom ngar manged fager rom.

⁸ Bfel ni bochu'uw ban'en rom nim thognag u fithik' e yul'yul' ko bin nge yo'or ban'en rom ni yag ngom u fithik' e sasalap.

⁹ Rayag ni ngam tanomnag e pin'en ni ngam rin', machane Got e be pow'iy e ngongol rom.

¹⁰ Ba pilung e ma non ni ba mathangeluwol lungun; ma tin ma duwgiliy e gubin ngiyal' nib mat'aw.

¹¹ I SOMOL e ba'adag e thabthabel nge yungi fol nib yul'yul' ya nge gubin e chuway' ni ngan tay ma bfel' rogon.

¹² Pi pilung e dabi k'adan' ko kireb,* ya tin nib mat'aw e aram e n'en nma gelnag e am.

¹³ Pilung e ba'adag ni nge rung'ag e tin riyul' mma fol ngak e pi'in yad e rogned.

¹⁴ Be' nib gonop e ma guy rogon ngi i par fare pilung nib felfelan'; ya fa'anra damumuw fare pilung ma rayag ni nge yim' be'.

¹⁵ Yira fel' u wan' fare pilung ma bod e manileng ni be kunuy ir ni nge aw nn'uw u ngilan' e *spring*— bay e yafos riy.

¹⁶ Rib fel' nrrib pag feni fel' ni nge yag e gonop nge llowan' ko bin nge yag e gol nge silber.

¹⁷ Pi'in yad bmanigil e yad ma yan u kanawo' nib gilaf ko kireb; ere mu fal'eg i yaliy e gin ga be sor ngay — rayag ni nge ayweg e yafos rom.

¹⁸ Tolngan' e be sor i yan ko riya', ma ufanthin e be sor i yan ko gin yira mul riy.

---

* **16:12** Pi pilung . . . kireb: *ara* Dabni k'adan'uy ko pi pilung nma rin' e kireb.

19 Kabfel' ni ngam sobutan' ma ga par ni ga ba gafgow ko bin ngam mang be' nib tolangan' ngam un i f'oth e tin kar laged u fithik' e yargal.

20 Ngam tiyan'um ko tin kan fil ngom, ma ga man'og i yan; me pagan'um ngak SOMOL ma ga par ni ga ba felfelan'.

21 Be' nib gonop ma ke ilal lanyan' e yira nang u rogon feni tamilngan' u ban'en. Ya feni fel' e thin rok, e aram feni be m'agan'uy ko tin be weliy.

22 Gonop e ba athang'el ko yafos ngak e pi'in bay rorad, machane pi'in balyang e balyang rorad e ma girengiy e gechig nga dakenrad.

23 Gumircha' rok be' nib tamilangan' e ma pow'iy u m'on ko mang e nge yog, ma dap'ilugun e ma manging'nag.

24 Thin ni bfel' e bod e *honey*— nib athibthib ma bfel' nga fithik' i dowey.

25 Bay e wo' nma leamnag e girdi' nib mat'aw machane ba sor ko yam'.

26 Feni gel e mak'iy nike yib ngom, e aram feni gel e maruwel ni ga be tay.

27 Girdi' ni kireb e yad be gay rogon ni ngar gafgow nigned boch e girdi'; mus ko thin rorad ma be yik ko kireb.

28 Girdi' ni kireb e yad ma nonnon i yan; yad ma k'aring e oloboch ma yad ma werag e pi tafger.

29 Girdi' ni tamacham e yad ma sabanbannag e pi tafger rorad ngar soregned yad ko oloboch.

30 Mu kol ayuw ko pi girdi' ni yad ma siminmin ma yad t'ar owcharad ngom; ya kar leam naged ban'en nib kireb.

³¹ Yafos nib n'uw nap'an e towa'th rok e pi'in nib mat'aw; ma manna' u lolugenrad e ba te'elyaw nib gamog.

³² Kabfel' ni ngam gumaen' ko bin ngam ma'ngach. Kabfel' ni ngam nang rogon i gagiyeg nagem ko bin ngam gagiyegnag e binaw ni polo'.

³³ Girdi' e yad ma girengiy e pow ni ngar nanged ko mang e bm'agan' Got ngay, machane Got e ir e ma duwgiliy e fulweg riy.

17

¹ Kabfel' ni ngam koy bangi chabngen e flowa nib fangfeng u fithik' e gapas lanyan' ko bin ngam un ngab mur u lan ba naun nib sug ko oloboch.

² Ba tapigpig nib m'onm'onnan' e rayag ni nge ga' lungun rok be' nib pagel ni der tiyan' ni fak e masta rok nge yag bang ko gayog rok ngak.

³ Gol nge silber e yima sikengnag ko nifiy ma gumircha'en e girdi' e SOMOL e ma sikengnag.

⁴ Girdi' ni kireb e yad ma motoyil ko tin nib kireb, ma pi sasalap l'ugun e yad ma motoyil ko sasalap.

⁵ Fa'anra um dariyfannag e girdi' ni gafgow, ma ga be darifannag Got ni ir e sunmiyrad. Yira gechig nagem ni fa'anra i felfelan'um ko gafgow nike aw ngak be'.

⁶ Pi tutuw nge titaw e yad ba uf ngak pi tonginrad, ni bod e pi'in bitir ni yad ba uf ko pi chitaman-girad.

⁷ Girdi' ni yima ta'farad e darir ma bangad, ma pi'in balyang e dariy ban'en ni yad ra yog ni bay fal'ngin.

⁸ Boch e girdi' e ma leamnag ni yira pi' puluwon e sasalap ni nge rin' be' ngeb fal'ngin ngo-rad, mra yib mangin ni bod e maang'ang; ma bmichuwan'rad ni demturug ban'en ma rayag riy.

⁹ Fa'anra ga ba'adag ni nge adag e girdi' dake-nam, magn'ag fan rorad e kireb rorad ko ngiyal' ni kar ngongliyed e kireb ngom. Ra i par e kireb u wun'um ma rayag ni nge kirebnag thilimed e pi tafager.

¹⁰ Be' nib llowan' e bo'or ban'en nra fil u ta'abyay ni ngan puwan' ngak, ko en nib balyang ni kan toy ni ra'ay yay.

¹¹ Yam' e mayib ni bod ba tamal'og ni der runguy be' ngak e pi'in kireb ni go' makar oloboch e yad ma tay.

¹² Kabfel' ni ngan mada'nag ba chitiningin e *bear* ni ka ni iring pifak, ko bin ni ngan mada'nag be' nib balyang nike thay parawon i maruwliy ba maruwel ni dariyfan.

¹³ Fa'an ga ra fulweg taban e fel' ni kireb, ma dariy e ngiyal' nra chuw e kireb u naun rom.

¹⁴ Ra tabab e tugthin ma bod e gin m'on e tha'al u ba teng; mu taleg ni dawri ga' i yan.

¹⁵ Be' ni bfel' e rok nni gechignag ara be' nni pag nge yan nib buch e rok – gali n'em e ba fananikay SOMOL.

¹⁶ Dariy gam'ingin ngak be' nib balyang ni nge n'ag e salpiy ko sukul, ya dariy e nangan' rok.

¹⁷ Pi tafager e gubin ngiyal' ni yad ma dag e t'ufeg rorad. Mang gam'ingin e walag ni fa'anra dab ra puruy' nigned e gafgow rorad.

¹⁸ Go' en de gonop e ra micheg ni nge milfan e malfith rok be' ngak.

19 Ra ga ba'adag e denen ma kag ba'adag e k'ar oloboch. Fa'anra ga be yin' ufan e fel'rogon nga dakenam ma aram e oloboch e ga be ning.

20 En ni ba kireb e leam nge thin rok e nge nang uwan' ni dabi pir'eg ban'en ni bfel' — kemus ni go' kireb e ra i mada'eg.

21 Go' kirban' nge gafgowan' e ra i tay e gal-labthir rok e bitir nib balyang ngongolen.

22 Fa'anra ga ba felfelan' ni ga ma par ma ba falay nga fithik' i dowam. Kirkireban' e ma mlik-nag e pi yil.

23 Pi *judge* ni kireb e ma fanay puluwon e sasalap nib mith, ma aram e tin ni bfel' dab nrin'.

24 Be' nib llowan' e ma nameg e ngongol nib gonop, ma en nib balyang e der muduwgil e gin nge yan ngay.

25 Bitir nib balyang e ma gafgownag lanyan' e chitamngin mma ngochngochan'nag lanyan' e en ni diyennag.

26 De fel' ni ngan pag be' ni bfel' e rok nge bakking; fa'anra ni gechnag e pi'in ni bfel' e rorad ma aram e kan dalibnag e n'en nib mat'aw.

27 Cha' nib sul lanyan' ngak e gathi gubin ngiyal' nma welthin. Girdi' ni be par nib paslog e ba ga' e nangan' rorad.

28 Mus ngak be' nib balyang mrayag ni ngan leamnag nib gonop mab llowan' ni fa'anra par nib math gulngan nike ning langan.

18

1 Girdi' nda rir m'aged yad ndak boch e girdi' e go' yad e yad ma leam nagedyad; ma der ma m'ag u wan'rad e tin go' yimnang ni bfel'.

² En nib balyang e dariyfan u wan' ni ngari nangfan ban'en; kemus ni ba'adag ni nge m'ug ni ir e ba lloan'.

³ Denen nge tamra' e ma yan u ta'bang. Ga ra mul ko liw rom nib tolang ma moning e ra yib nga luwan.

⁴ Thin rok be' e rayag ni nge mang kenggin e gonop, nib to'ar ni bod e regur, ma ba kak'ling ni bod ba lul' ni be yan.

⁵ De mat'aw ni ngan fol ko en nib kireb e rok mi ni pag e cha' nib mat'aw ndabiyag ngak e tin mat'wun.

⁶ Nap'an nra tababnag be' nib balyang e tugthin, ma be gay ni ngan pirdi'iy.

⁷ Nap'an nra welthin be' nib balyang, ma ir e be thiyernag ir; mra mang ir e aw ko thin rok.

⁸ Gun'gun' e rib fel' lamean; aram feni gadad ba'adag i ful'.

⁹ En nib gamead e ta'reb feni kireb ko en nib mogothgoth.

¹⁰ I SOMOL e bod ba wulyang ni tafen e damit nib gel; ni gin rayag ni nge yan e pi'in nib mat'aw ngay ma dabi buch ban'en rorad.

¹¹ Ma pi'in yo'or ban'en rorad e wun'rad e fel' rogon rorad e ra yororiyrad ni bod ba yoror nib tolang ma ba gel u wuru' bbinaw.

¹² Pi'in tolangan' e yad be bibiy e riya' i yan; dariy be ni yira tayfan nge mada' ko ngiyal' nike sobut'an.

¹³ Mmotoyil u m'on ni ngam non. Ya ra danga' ma gur be' ni ga ba pinat ma ga ra reg ku be'.

¹⁴ Lanin'um ni ngam par ni gabfos e ir e ra chibiyem u fithik' e m'ar rom, machane fa'anra

mul lanin'um ma aram e dakriy e n'en ni nge tilem.

15 Girdi' nib llowan' e gubin ngiyal' ni yad be nameg ni ngar filed ban'en.

16 Ga ba'adag ni ngam mada'nag be' nib tolang? Mu fek ba tow'ath i yan ngak me mom ngom.

17 Cha' ni som'on nra non u tafen e puf oloboch e yira leamnag nib pluw e tin be yog, nge mada' ko ngiyal' nike tabab e en be togopoluw ngak i fith u boch ban'en.

18 Fa'anra malu'ag thin l'agruw ni' ni yow ba yargal u tafen e puf oloboch, ma ngan girengiy e pow nge puf fare pa' i oloboch.

19 Mu ayuweg pibe' rom ma yad ra ayuwegnem ni bod e yoror u bbinaw nib gel, machane fa'anra um tugthin ngorad, ma yad ra ning e mab rorad ngom.

20 Bay um par u fithik' wenigan urngin e tin ga ma yog.

21 Tin ga ra yog e rayag ni ayweg e yafos fa reb e ra thang; ere thangri fel' u wun'um wenigan e pi thin rom.

22 Ga ra pir'eg reb e bpin ni ngam le'engiy ma aram ban'en ni bfel' ni ka mu pir'eg; ma be dag ni SOMOL e ba gol ngom.

23 Nap'an nra non be' nib gafgow, ma thangri non nib munguy, machane fulweg rok be' nib yo'or ban'en rok e ba taf.

24 Boch e pi tafager e der ma par thilrad ni bfel' nib n'uw nap'an, ma boch e pi tafager e ka ba gel farad yul'yul' ngak e walag.

19

¹ Kabfel' ni ga ba gafgow machane ga ba yul'yul' ko gab sasalap l'ugun ma gab balyang.

² Pasigan' ndariy ban'en ni yi manang e de fel'; mra dabyag ni ngam kadan'um mra fekem nga fithik' e oloboch.

³ Boch e girdi' e yad ma gafgow niged yad ko ngongol rorad ni manan' miyad yon' e kireb riy nga daken SOMOL.

⁴ Girdi' nib yo'or ban'en rorad e gubin ngiyal' ma yad ma pir'eg e pi tafager nib be'ech, machane pi'in gafgow e ku ra n'agrad e chu'uw i tafager rorad.

⁵ Fa'an ga ra weliy e thin nde riyul' u tafen e puf oloboch, ma yira gechig nagem, ndariy e gin ngam mil ngay.

⁶ Gubin e girdi' nma guy rogon ni ngar fel'gad u wan' e pi'in tolang; ma gubin e girdi' nma yog ni yad tafager e pi'in yad ma pi' ban'en nib puf pa'rad ngay.

⁷ En dariy ban'en rok e mus ngak e pi'in yad nga yal ma darir ta'gad ngak u ban'en; arfan ngay ni dariy be' ni yow tafager. Ni demturug rogon feni gel ni be athmagiliy, ma dabiyag reb e fager ngak.

⁸ Mu fal'eg rogom ngam fil urngin e tin rayag rom; ma aram me par u wun'um e tin kamfil mra fel' rogom.

⁹ Dariy be' nra weliy e thin nde riyul' u tafen e puf oloboch nrayag ni thay ko gechig; ya gafgow e nge tay.

¹⁰ De mat'aw ngak e pi'in yad bbalyang ni ngar pired u fithik' e fla'ab, ma sib e de mat'aw ni ngar gagiyeg naged e pilung.

11 Fa'anra gur be' ni ga ba filmungyan', mrayag ni ngam filan'um ko damumuw rom. Nap'an nra rin' be' ban'en ngom nib kireb, ma ri fel'ngin e ngam n'agfan u wun'um.

12 Damumuw ko pilung e bod e tolul rok ba layon, machane ra felan' ma bod e waangchol u daken ran' e pan.

13 Bitir ni balyang e ra girengiy e gafgow nga daken e gallabthir rok. Ma le'engin be' nib ta pupuwan' e bod ran ni be map'map'.

14 Be' ni pumo'on e rayag e gayog ngak ko galabthir rok ni naun nge salpiy, machane karimus ni go' SOMOL e ra pi' le'engin ni be' nib gatram.

15 Mu par ni arogon ni ga ba gamead; ngu'um mmol, machane ga ra yim' ko bilig.

16 Mu tay e pi motochiyel rok Got u gil' me n'uw nap'an ni mu par; ma fa'an ga ra fek yathin, ma ga ra yim'.

17 Ga ra pi' ban'en ngak e gafgow, ma bod ni SOMOL e ka mu pi' ngak, ra sulweg SOMOL puluwon ngom.

18 Mu fanownag pifakam ko ngiyal' nikyad bitir ni yad be fil ban'en. Ma fa'anra dab mu rin', me gur e kam aywegrad ni ngar kireb nagedyad.

19 Fa'anra be' nib papay e damumuw ngak, ma ga digey nge sul wenigan e tirok' ngak. Ma fa'an ga ra ayweg ko oloboch rok ta'abyay, ma ke mdugil ni ka ga ra ayweg bayay.

20 Fa'anra um motoyil ko fanow me fel' u wan'um e tin ga be fil, mra reb e rran ma ga ra gonop.

21 Bo'or e pin'en ni be tanomnag e girdi' u lanin'rad, machane laniyan' SOMOL e ra aw nga rogon.

22 Ra n'en thabi ga'fan u rogon be' e yul'yul', ya kabfel' e gafgow ko fel'fel' l'ugun.

23 Mu fol rok SOMOL ma ga par nib n'uw nap'an e yafos rom, ma ga ba gaman ndariy ban'en nra buch rom.

24 Boch e girdi' e kaygi gel feni gamead ni mus ko ggan ni ngar ted nga l'ugunrad ma dabiyag.

25 Be' nib tolngan' e thingar ni gechnag, ya nge yag ni fil e pi'in der nanged ban'en riy. Ma fa'anra ga ba gonop ma ga ra fil ban'en ko ngiyal' ni yibe yal'uwegem.

26 En ma modyargal ko chitamngin me tuluf e chitiningin u tabnaw e be' nib m'ayfan nib thiyar, ma bk'ar tamra'.

27 Fakag, fa'an ga ra tal i fil ban'en, ma dariy nap'an ma ga pag e tin gamnang.

28 De mat'aw ni en ni ir e mich ko thin e ke duwgiliy ni nge gafgownag be'. Girdi' nib kireb e ba'adag lamean e kireb.

29 Be' nib thogolngan' ma bbalyang e rib muduwgil ni yira pirdi'iy.

20

1 Ra pag oren e rrum ni mu'unum me ga' lamam me balyang ngonglem. De fel' ni ngan chingnag.

2 Ngam tamdag ngak ba pilung nike damumuw ni bod rogon ni ga ra tamdag ngak ba layon nike puwan'; ga ra k'aring e damumuw ngak ma bod ni ngam li'em nga mum'.

³ Demturug be' nib balyang mrayag ni nge sunumeg reb e tugthin; machane bin nib ga'fan e ngan par u orel riy.

⁴ Ba girdi'en e woldug nike pi'loren ngak ni nge gi' e but' ko yungi flang rok u fangin e woldug e dariy ban'en nra t'ar wom'ngin.

⁵ Tafinay rok be' e bod e ran ni bay u lan ba luwed nib to'ar, machane be' ni bay e nangan' rok e rayag ni nge l'ing.

⁶ Ra be' ma be weliy rogon feni fel' nge feni yul'yul', machane u uw e ga ra pir'eg be' riy ni aram rogon?

⁷ Bitir e bfel' wa'athrad ni fa'anra chitamangirad e be' nib yul'yul' ma tin mat'aw e ma rin'.

⁸ Ra par e pilung nga tagil' ni nge pufthin, mra guy e kireb ma manang.

⁹ Gur rayag rok be' ni nge yog ni kari tamilang u lanyan', ni kari machalbog ni dakuriy e denen rok?

¹⁰ I SOMOL e ba fanenikay e girdi' ni yad ma sasalpiy i tomaleg nge foleg ban'en.

¹¹ Mus ko bitir nma m'ug ko ngongol rok ko bmiti mang girdi'; rayag ni ngamog ko ba yul'yul' ma ba manigil fa.

¹² SOMOL e pi' lan owochdad ni ngad guyed ban'en ngay nge teldad ni ngad rung'aged ban'en ngay.

¹³ Fa'anra go' mol e ga be tay ma ga ra gafgow. Mu par ni ga be maruwel me yo'or ganam.

¹⁴ En ni nge chuway' e yug be togopluw nga toIngin puluwon e chugom, ma nap'an nra yan me weliy ni ba uf nga rogon nike fek nib sobut' puluwon.

15 Fa'anra gamnang e n'en ni ga be weliy murung'agen, ma bay ba tow'ath rom ni kabfel' ko gol ara machaf.

16 En rib gel e pinat rok ni micheg ni nge thang e malfith rok be' nde nang owchen, e rdabisiy ni nge digey e gayog rok nge par ni talpen fare malfith ni nge math.

17 Tin ka mu fek u fithik' e sasaliyab e mang e ra flan'um ngay ni bod e bin th'abi fel' lamean e ggan, machane ra ta'boch mra bod e yan' nib sug u lan langam.

18 Nge yag e fanow ngom ni bfel' me fel' rogon e tin ga be nameg; dab mu og nigem i yan ko mael ndawor mu tanomnag rogom.

19 Dugdug thin e dabyag ni nge tay ban'en nib mith. Mu tem u orel rok e girdi' nib mak' welthin langan.

20 Fa'anra um yibley ni nge buch wa'athan e gallabthir rom. Mra mus e birom e yafos ni bod ba magal nike math u fithik' e lumor.

21 Rogon feni mom e fel'rogon ni yag ngom, e aram feni lich e n'en nra fel' riy ngom.

22 Dab mu tay nga lanin'um ni ngam fulweg taban e kireb. Mu pagan'um ngak SOMOL ya ir e ra fal'eg nge fel'.

23 I SOMOL e ba fanenikay e girdi' ni yad ma sasalpiy e thabthabel nge rogon i tomaleg ban'en.

24 I SOMOL e ke duwgiliy wo'dad. Ara ra di'in me nang be' ko uw e gin be sor e yafos rok i yan ngay?

25 Ngam fal'eg i tafnenag u m'on ni ngam ognag ban'en ngak Got. Ya richey mag kalngan'um riy ta'boch.

²⁶ Pilung nib gonop e ra pir'eg ko mini e be rin' e kireb, mra gechnag ndabi kireban' ngak.

²⁷ I SOMOL e ke pi' e leam ngodad nge nangan'; dabyag ni ngad mithgad rodad.

²⁸ Ba pilung e ra i par lungun u gil' u n'umngin nap'an ni be gagiyeg nib yul'yul', ma ba mat'aw, ma der lanyan'.

²⁹ Gadad ma finey gelngin e pi'in kabpagel ma gadad ma tayfan e pi'in ke ilal nike manna' lolgen.

³⁰ Yu ngiyal' e ri gadad ra fek ba amith riy mfini thil pangidad.

21

¹ I SOMOL e ma gagiyegnag lanyan' ba pilung nrib mom ni bod nma pow'iy wo'en e lul'.

² Rayag ni ngam leamnag ni gubin e ngongol rom ma go' bfel', ma dab mu pagtalin ni SOMOL e be thabthabelnag e tin bay u gumircha'em.

³ Mu rin' e tin bmat'aw mab yal'uw, ma kabfel' u wan' SOMOL ko bin ngam fek e maligach i yib ngak.

⁴ Girdi' nib kireb e be gagiyeg nagraad e ufanthin nge tolngan', ni irera' e denen.

⁵ Mu tanom ni bfel' rogon mra yo'or ni nge yag ngom; ma fa'an ga ra ab ab ma dariy e ngiyal' ni ga ra gaman.

⁶ Fla'ab nike yag ngom ko sasaliyab e dabi n'uw nap'an me m'ay, machane ke waliyem i yan ko yam'.

⁷ Pi'in kireb e kar gafgowgad ko pi ma'angach rorad; ya yad be siyeg ni ngar rin'ed e n'en ni bfel'.

⁸ Pi'in nib buch e rorad e yad ma yan ko kanawo' nib dalib, ma pi'in nde buch e rorad e yad ma rin' e n'en ni bfel'.

⁹ Kabfel' ni ngam par u daken e chigiy, ko bin ngam pirew le'engim u ta'ab naun nib gel lungun ni der fan langan ko pupuwan'.

¹⁰ Girdi' ni kireb e gubin ngiyal' ni yad ma yim' ni bochan e kireb; ma darir rrungyed be'.

¹¹ Nap'an ni yira gechignag be' nib tolngan', ma mus ko en der ma leam nra fil ban'en riy. Ma en nib gonop e ra fil ban'en ko n'en ni kanfil ngak.

¹² Got, ni facha' nib mat'aw, e manang ko mang e n'en ni be buch u lan e pi tabnaw rok e pi'in kireb, ma ir e ra girngiyrad nga but' ko gafgow.

¹³ Fa'anra dab mu mmotoyil ko meyor ko pi'in gafgow, ma birom e meyor ni man ayuw e dab ni rung'ag.

¹⁴ Fa'anra damumuw be' ngom, ma ga ra pi' ba tow'ath ngak nib mith mra gapaseg e damumuw rok.

¹⁵ Nap'an ni yira rin' ban'en nib manigil, me felfelan' e girdi' nib manigil, ma pi'in kireb e ra math e liyab ngorad.

¹⁶ Yam' e be sonnag e en be sor i yan nga orel ko gonop.

¹⁷ Yira nemow nige y ko tin fafael', nge wayin, nge tin th'abi fel' e ggan, ma dab ni fla'ab riy.

¹⁸ Pi'in kireb e yad ma girengiy nga dakenrad e pi gafgow ni yad be guy rogon ni ngar k'aringed ngak e pi'in bfel'.

¹⁹ Kabfel' ni ngam par ngalan e ted ni *desert* ko bin ngam par rok le'engim nib gel lungun ni der fan langan ko pupuwan'.

²⁰ Pi'in nib gonop e yad ma par ni bfel' rograd ma ba yu' e urngin ngorad, ma girdi' ni pinat e yad ma werag e salpiy rorad u payngin ni be yib nga pa'rad.

²¹ Ngu'um gol ma ga yul'yul' mra n'uw nap'an e yafos rom; ma bayi tay boch e girdi' fam miyad gol ngom.

²² Be' nib gonop e rayag rok ni nge gel u bbinaw ni bogi pumo'on ni yad ba gel e yad be matanagiy, me gathay e pi rungrung riy ni aram e n'en ni yad be pagan' ngay.

²³ Fa'anra ga ba'adag ni ngam par u orel ko oloboch, ma ngam sasag'al ko welthin rom.

²⁴ Mu dag be' ngog nib ufanthin ma bay gu dag be' ngom nib tolngan', ma ba yowlop, ma ba fel'ngak.

²⁵ Girdi' nib gamead ni daburad e maruwel e yad e ngar li'ed yad;

²⁶ kemus ni yad ma leamnag e n'en ni yad ba'adag ni nge yag ngorad. Ma be' nib mat'aw e ra pi' ban'en nib falan' ngay mab puf pa' ngay.

²⁷ I SOMOL e ba fanenikay e ngiyal' nma pi' e pi'in kireb e maligach ngak, nri ngiyal' yad ma pi' nib kireb fan u wan'rad.

²⁸ Murung'ag rok be' nib sasalap l'ugun e dabi mich u wun'uy, ma thin rok be' nma fal'eg i leamnag rogon ban'en e ra m'ag u wun'uy.

²⁹ Girdi' nib mat'aw e yad manang ko mang e yad be rin'; ma pi'in kireb e yad be dake yad manang.

³⁰ Gonop ko girdi', nge tamilangan', nge nangan' — e dabi ayuwegnem ni fa'anra ba togopluw SOMOL ngom.

³¹ Rayag ni ngam fal'eg rogon e os ni fan ko mael, machane SOMOL e ir e ma gel nigej.

22

¹ Fa'anra ngam mel'eg e bin ni nge yag ngom, ko thim ni nge fel' ara fla'ab ni ngari yo'or ban'en rom, ma ngam mel'eg ni nge fel' thim.

² Dariy ban'en nib thil u thilin e pi'in pire' ban'en rorad nge pi'in dariy ban'en rorad, ya yad gubin ni SOMOL e sunumiyrad.

³ Girdi' nib sul lanin'rad ngorad e yad ra guy e oloboch ni be yib miyad pilo' riy, ma be' ni der leam e ra yan nga fithik', ma tomuren e ra kalngan'.

⁴ Um par ni bay madgun SOMOL u wan'um, ma ba sobutan'um, me yo'or ban'en rom, ma ga par ni yibe ta'fam, me n'uw nap'am.

⁵ Fa'anra ba t'uf rom e pogofan rom, ma ngam par u orel ko pi wup ni bay u kanawo' ni girdi' ni kireb e ma aw ngay.

⁶ Mu fil ngak e bitir rogon nthingar ra pired, mi i par u wan'rad u n'umngin nap'an e yafos rorad.

⁷ Girdi' ni gafgow e yad e sib ko en ni bfel' rogon. Ga ra man salpiy ni malfith ma ga ra mang sib ko en ni kam malfith ngak.

⁸ Fa'an ga ra yung e awoch ko tin nde mat'aw, ma riya' e ra yib i for riy, ma gafgow ni um tay ngak boch e girdi' e bayi tal.

⁹ Mu gol ma ga f'oth ganam ko pi'in gafgow. Ma gur e ra fel' wa'atham riy.

¹⁰ Mu tuluf e en nib ufanthin, ma aram e ra tal e tugthin, toto'gor, nge yaba'.

11 Fa'anra ga ba'adag e gumircha' nib machal-bog nge welthin nib gol mab simnguy, ma en pilung e ra mang tafager rom.

12 I SOMOL e ma guy ni nge par e tin nib rriyul', ni be pug ngalang e sasalap ko pi'in malulfith l'ugun.

13 Girdi' nib gamead e ma par u tabnaw; miyad yog ni yad ra yan nga wean me og e layon ngorad.

14 L'ugun be' ni bpin nib gathar e bod ba low nib to'ar; pi'in ke damumuw SOMOL ngorad e yad ra mul nga langgin.

15 Gubin e bitir ni yad bbalyang, ma yad ba wagagey, machane yira toyrad ni yibe llowan' nagraad ni bfel' rogon miyad ra fil riy rogon ni ngi i par pangirad ni bfel'.

16 Fa'anra u mu fal'eg e tow'ath rok e girdi' nib yo'or ban'en rorad ara mu gafgownag e pi'in gafgow ya nge yo'or ban'en rom, me gur e ra m'ay ban'en rom.

Guyey yu bugithin ko gonop

17 Motoyil, nggu fil ngom e tin ni yog e pi'in gonop. Mu fil e machib rorad,

18 ma ga ra felfelan' ni fa'anra par u wun'um me yag ni u mog.

19 Gu ba'adag ni ngam tay e pagan' rom ngak SOMOL; aramfan ni nggu weliy e pin'em ngom e chiney.

20 Kug yoloy nga but guyey yu bugithin ni fan ngom. Nib sug ko llowan nge fanow ni bfel',

21 mra fil ngom ko mang e rib riyul'. Ma nap'an e yira l'oegem ni ngam gay ko mang, ma bay mu fek e fulweg riy i yib nib mat'aw.

¹
²² Dabi mang i tay ngom ngu'um fek ban'en rok be' nib gafgow ni bochan e rayag rom; dabi mang i tay ngom ni ngu'um gafgownag e pi'in ka ra magawon gad u tafen e puf oloboch.

²³ I SOMOL e bayi pithig e pa' i oloboch ni bay u puluwrad me gafgownag e yafos ko en ni be gafgownag e yafos rorad.

²
²⁴ Dab mm'ag tafger ngak e girdi' nib gelyuwan ma ba gel e damumuw rorad.

²⁵ Ya rayag ni mit pangirad ngom ni dabkiyag ni mu thilyegnem.

³
²⁶ Dab mmicheg ni nge milfan e malfith rok be' ngom.

²⁷ Ya fa'anra dabiyaq ni ngam thang, ma mus ko chob rom miyad ra fek.

⁴
²⁸ Dab mu gachgacheg e mathil ko binaw ni duwgiliy e girdi' rom kakrom.

⁵
²⁹ Mu dag be' ngog nma rin' e maruwel ni bfel', mu gu dag be' ngom ni kabfel' boch ko tin yo'or e girdi', ma rabung ni nge un ko sabal ko pilung.

23

⁶
¹ Nap'an ni ga ra par nga but' ni ngam abichgow be' nib pilung, ma ga tay u wun'um ko ir mini'.

² Fa'anra ba pag urngin e ggan ni ga ma kay, ma ga sag'al ngom.

³ Dab mu nemow nigem ko fapi ggan ni bfel' ni be pi', ya rayag ni be guy rogon ni nge ban nigem.

⁷
⁴ Ngam gonop nge dabi aw parowom i muruwliy ni nge yo'or e salpiy rom.

⁵ Ya salpiy rom e rayag ni nge mul u pa'am u lan ba talab, ni gowa yib pon nge changeg nge yan ni bod ba arche' ni manuw.

⁸
⁶ Dab mu'un ko abich u tabel rok be' nib si'in ara mu nemow nigem ko ggan ni falel' ni be pi'.

⁷ Be ga'ar, "Mmoy ngki yag boch ngom," machane gathi aram rogon ni be leamnag. N'en ni be leamnag e ire bin riyul' i ir.

⁸ Ga ra sull'ugunag e chu'uw ni kamkoy, ma urngin e thin ni bfel' ni u mog e ke ma'adab.

⁹
⁹ Dab mu guy rogon ni ngam chep ku be' nib balyang; ya dabyag ni nangfan nge fel' u wan'.

¹⁰
¹⁰ Ri dab mu n'ag gil' e mathil ko binaw romew be', ara mu fek e binaw ni tafen e bitir ni kanim' rorad.

¹¹ Ya SOMOL nib gel e ir e ta'ayuw rorad u tafen e puf oloboch, ni ra togopluw ngom.

¹¹
¹² Mu l'eg i lim ko sensey rom ma ga fil gubin nrayag rom.

¹²
¹³ Dab mu pag i llowan'nag fakam; ga ra toy ni bfel' rogon ma dabi yim' riy.

¹⁴ Ma bin rriyul' riy e rayag ni ayweg e yafos rok.

13

¹⁵ Fakag, fa'an ga ra gonop, ma ra gu felfelan'.

¹⁶ Gu ra ufko ngiyal' ni gu ra rung'ag ni ga be yog e thin nib gonop.

14

¹⁷ Dabi awan'um ko girdi' ni tadenen; nge par ni madgun SOMOL e ngam lik'eg u lan e yafos rom.

¹⁸ Fa'anra aram rogon, ma par rom i yan e ngaram e bay e tamilang riy.

15

¹⁹ Fakag, mu telim, um par ni ga ba gonop, ma ga be fal'eg i leamnag rogon e par rom.

²⁰ Dab um cheg ngak e girdi' ni tamu'un rrum, ara pi'in yad ma abich nge pag rogon.

²¹ Pi tamu'un rrum nge pi'in yad ma abich nge pag rogon e ra yib e gafgow ngorad. Fa'anra kemus ni abich nge mol e ga be tay, ma dabi n'uw nap'an ma ga chuw ko mad nike mogchothchoth.

16

²² Mu telim ngak e chitamam, ya fa'an mang e de moy ma dariy owchem. Ra pilibthir e chitinam, ma ngam dag ko ngongol rom ni ga be pining e magaer ngak.

²³ Tin nriyul', gonop, fanow nge tamilangan', irera' e pin'en ni bay rogon ni ngan chuw'iy, ma ri dab mu pi' ni chuway'.

²⁴ Gallabthir rok be' nib mat'aw e bay rogon ni ngar felfelan' gow. En ra fakay be' nib gonop e ra felan'.

²⁵ Ngam guy rogon ngi i par e chitamam nge chitinam ni yow ba felan' ngom; ngam pi' ngak e chitinam e re felan' nem.

17

²⁶ Fakag, mu uthum e lim ngog, ma ga folwok rog.

²⁷ Pi'in ppin ni yad ma chuway' ngorad nge pi'in nib kireb e yad bod ba wup ni yira aw ngay mi nim'.

²⁸ Yad be son nigem ni bod e moro'ro' nma og ngak e girdi' nge fek ban'en rorad, ma yad tapgin ni pire' e pumo'on ndakurir yul'yul'gad ngak le'engirad.

18

²⁹⁻³⁰ Mu dag e girdi' ni yad ba tamu'un rrum, ni yad ma unum e rrum ni kan athkuy ban'en ngay ni nge fel' lamem, mu gu dag ngom e girdi' ni yad be par u fithik' e gafgow nike gafgowan'rad ngorad, ma gubin ngiyal' ni yad be ngongliy e tin tagan ma gubin ngiyal' ni yad be yog ni der fel' u wan'rad e tin bay rorad. Be par lan owcherad nib row ma be maad'ad dowrad, ni maad'ad nrayag ni ngan ayuwegey riy nge dabi yib.

³¹ Dab mu pag e wayin nge waliyem ngam unum, darifan ni yagga be guy nib row ra'en ma be wuthwuth u lan e kap, ma ga ra unum me yan u ngorongorem nib munguy.

³² Ma ra yan i kadbul, ma ga be thamiy ni gowa k'adem ba porchoyog ni bay e yub u langan.

³³ Ma ga changar u reb e changar ma dabkiyag ni ngam leam ara mu non ni yira nang fan.

³⁴ Ma ga ra thamiy rom ni gowa ga bay u p'ebugul e wulyang ko barkow ni be yin' e day u rigur ni kam mislal.

³⁵ Ma bayi lungum, "Sana kan toy ban'en ngog, sana kan li'eg, machane da kug nang. Mang

ndabiyag ni nge tamilangan'ug? Thingar gu wan ngkug unum e rrum bayay.”

24

19

¹ Dabi awan'um ngak e girdi' ni kireb, ma dab mu guy rogon ni ngam mang tafger rorad.

² K'ar oloboch e kemus e tin yad ma leamnag; gubin ngiyal' ni yad ra pithig langrad me nge gafgow be'.

20

³ Tabinaw e ni toy nga daken e def ni gonop nge tamilangan'.

⁴ Ra bay e llowan' riy, ma pi senggil e bay e pin'en nib t'uf ma ba tolang puluwon maba gamog riy.

21

⁵ Kabfel' ni ngan gonop ko bin nge gel gelngiy, arrogon, kab ga' fan e llowan' ko gelngiy ni nge gel.

⁶ Thingar mu tanom ni bfel' rogon u m'on ni ngam man ko mael, ma feni fel' rogon e fanow ni ka ni tay ngom, aram feni fel rogon ni ga ra gel.

22

⁷ Thin ko gonop e yigub to'ar rok be' nib pinat ni nge nangfan. Dariy ban'en nrayag ni yog u nap'an ni yira puruy'nag ban'en nib ga'fan.

23

⁸ Fa'anra urngin ngiyal' ma ga be tanomnag e kireb, ma bayi par nga langay nge wear thim ni gur be' ni ga ba tak'ar oloboch.

⁹ Demturug ban'en nra t'ar be' nib balyang liben mab denen. Ma fananikay e girdi' be' ni dariy ban'en nma rin' ya go' moning.

24

10 Fa'anra ga ba me'waer u nap'an ni aw e gafgow nib tomgin, ma rriyul ni ga ba me'waer.

25

11 Dab mu satuntun ni ngam ayweg be' ni ngan thang e fan rok nde mat'aw ni ngan li'.

12 Rayag ni ngamog ndariy rogom ngay, machane Got e ma nang ma ir e be guy lanin'um nge fan ni ga ma rin' ban'en. Ma fal'eg i yaliyem; ere manang. Ma ra pi' puluwom ni rogon e n'en ni ga ma rin'.

26

13 Fakag, mu koy e *honey*; yab manigil. Rribod feni athibthib e *honey* ni kabay u tafen u daken blothem,

14 ere nge mich u wun'um ni erfeni fel' e gonop nga lanin'uy. Mu yagnag e gonop ngom me par e yafos rom ni bfel' rogon iyan.

27

15 Dab mbod be' nib kireb nma guy rogon ni nge mro'ro' ko girdi' ni yul'yul' ara fek e tabnaw rorad u pa'rad.

16 Demturug urngin yay nra paraw e girdi' nib yul'yul', ma gubin yay ma kuyad ra sak'iy; machane riya' e ma thang mit e pi'in kireb.

28

17 Dabi felan'um ko ngiyal' nra mada'nag e to'ogor rom e riya', ma dab mu girig ko ngiyal' ni yad ra dol'.

18 Fa'anra ga be girig ma ra nang SOMOL, ma dabi m'agan' ngay; ma aram e sana dabi gechig-nag fa'anem.

29

19 Dab mu pag nge wagagaynag e pi'in kireb lanin'um; ma dabi awan'um ngorad.

20 Be' nib kireb e dariy rogon nga bang, dariy ban'en nike par ni be lagan' ngay.

30

21 Fakag, mu digow ngak SOMOL ma ga tayfan e pilung. Ma dab mu'un nga ban'en nma rin' e pi'in nma togopluw ngorow;

22 Pi girdi' nem e rayag ni ba tomgin e riya' nga pulworad. Mog gamnang e re riya' nra pi' Got ara fare pilung?

Ku boch e Thin ko Gonop

23 Pi'in gonop e ku u rogned e pin'ey:

Ba kireb ni ngi i lanyan' e pi'in ma puf oloboch.

24 Fa'an yad ra duwgiliy ni de buch e rok be' nib kireb, ma bayi buch wa'athrad me dabuyrad gubin e girdi'.

25 Ma pi tapuf oloboch ni yad ma gechignag e en nib kireb, e ra fel' rograd me fel' bugwarad.

26 Ba fulweg nib yul'yul' e pow ko bin riyul' e fager.

27 Dab mu toy e naun rom ngam sunmiy reb e tabnaw nge mada' ko ngiyal' ni ka mu fal'eg rogon yung i flang rom, nike pagan'um nrayag ni ngam par rom.

28 Dab mu micheg ban'en nib togopluw ngak be' ni dariy tapgin, ara mog ban'en ni de riyul' u murung'agen.

29 Dab mu ga'ar, "Bay gu rin' ngak ni bod nike rin' ngog! Rug ra sulweg taban ngak!"

³⁰ Gu wan u daken fa yung i flang nge milay' ko *grape* rok be' nib gamead ma ba pinat.

³¹ Ma ke sug ko pan ni bay e rchangal riy ma ke mathrow ko pan. Ma yoror riy ni malang e ke puth nga but'.

³² Mug guy e ran'ey mu gu tafnenag rogon, ma aram mu gu fil ban'en riy:

³³ Mu par ngu'um somolmol, ma ga pi' nga daken ngam mol. Mag uchmiy pa'am ngam toffan buchu'uw,

³⁴ machane nap'an ni kag be mol, ma gafgow e bayi og ngom ni bod ba mororo' ni bay talin e cham rok.

25

Ku boch e thin ni Gonop rok Solomon

¹ Ku ba'aray boch e thin rok Solomon ni bay e gonop riy, ni yoloy boch e tolang u tafen e puf oloboch rok Hezekiah ni Pilung nu Judah.

² Gadad ma yog e sorok ngak Got ko tin ke tay nib mith; ma gadad ma yog e sorok ngak e pilung ko tin ni yad be tamilangeg i weliy murung'agen.

³ Dabyag ni ngam nang e n'en nma tafinaynag ba pilung; ya leam rok e dabi taw e leam rodad ngay, bod feni tolang lanelang ara feni to'ar lan e regur.

⁴ Ra nchuweg e tin ba alit u fithik' e silber ma en nib salap ko dumow ban'en e rayag ni nge fal'eg ban'en ni bfel' ya'an riy.

⁵ Mu tay e pi tafanow ni kireb e leam rorad u orel rok fare pilung ma birok' e am e go' yira nang nib mat'aw.

⁶ Nap'an ni ga ra sak'iy nga p'eowchen fare pilung, ma dab mu guy rogon ni ngam fel' u owchen nga mu dake gur be' nib sorom.

⁷ Kabfel' ni nganog ni ngam man nga reb e liw nib tolang ko bin nganog ngom ni ngan pi' e birom e liw ngak be' ni kab sorok boch ngom.

⁸ Yug dab mu gur nagem nga tafen e puf oloboch u murung'agen ban'en ni ka mu guy. Ya fa'anra ta'boch me micheg be' ni gur e ga ba oloboch, me'ere mang e ngam rin'?

⁹ Fa'anra gur nge en gimew buguliyoror e der ta'reb lungmew, ma nge mang gimew e mu pithigew u thilmew, ma dab mu pugew murung'agen e tin nib mith ngalang.

¹⁰ Ya ra dangay mra nang e girdi' ndariy ban'en nra mith u puluwom, ma ga par ni dabki chuw tamar'en u dakenam.

¹¹ Ba tafinay nni weliy ni bfel' rogon nge tamilangan'uy riy e bod rogon e gol ni ka ni ngongliy ni bfel' ya'an ka ni ayliy nga daken e silber.

¹² Ba fnow ni tay be' ni manang e n'en ni be yog ngak be' nib m'agan' ni nge motoyil, e ka baga' fan ko luwaw ni gol, ara nunuw nni ngongliy ko gol nib th'abi fel'.

¹³ Ba tamal'og nib pagan'uy ngak e rib fel' u wan' e en ma l'oeg, ni bod e ran ni garbeb ko ngiyal' nib gowel ni yibe kunuy wom'ngin e woldug.

¹⁴ Girdi' ni micheg bogi ban'en ni bay ra pi'ed me taw ngay ma dab ra pi'ed e yad bod yungi manileng nge nifeng nder pi' e n'uw.

¹⁵ Guman' nge thin nib simunguy e rayag ni nge t'ar lanyan' be' ni der pag lanyan', ma ku rayag ni nge thilyeg lanyan' e pi tayugang.

16 Dab mu koy e *honey* nge pag oren; yug ra yo'or ma rayag ni ngam sul'ugun.

17 Yug dab um sul ngak e en ni gimew bbuguliy-oror; ya rayag ni nge chalban ngom me dabuyem.

18 Dum'thin nga daken be' e ri ba ubchiya' ni bod ba saydon ni talin e maad'ad, fa baley i gul, fa ba gan e gat'ing nib m'uth.

19 Gif ngak be' ni dabiya'g i toer ngak u fithik' e gafgow nike achngiy, e bod ni ngan yengyeng ban'en ngab nguwol nike thekthe'k, ara ni mod ngab ririf nib yaf.

20 Yira tangnag be' nike gafgow lanyan' ma bod e mad nluf u daken be' borran ni ba gel e garbeb ara sol nthiy u mit bang u dowey nike maad'ad.

21 Mu durwi'iy e to'ogor rom e ngiyal' nike yib e bilig ngak; ma ga pi' e garbod ngak ko ngiyal' nike balel.

22 Ya aram e ra yim' ko tamra', ma SOMOL e bay labgen nra pi' ngom.

23 Nonnon e ma k'aring e damumu'w nri bod e nifeng u yimuch nma fek e n'uw i yib.

24 Kabfel ni ngam par u daken e chigiy ko bin ngam pirow le'engim nib me'eryag u ta'ab naun.

25 Thin ni bfel' nike yib u bang nib palog e yira rung'ag ma bod e ran nib garbeb ni ngan unum ko ngiyal' nike malik k'angay ni kanim' ko balel.

26 Be' nib manigil ni m'ing ngak be' nib buchan' e bod' ba alublub nike aer aer ara ba luwed nike burow e ran riy.

27 De fel' ngom e *honey* ni yug ba yo'or, dab mu guy rogon ni ngu u nog e sorok ngom.

28 Fa'anra dabiyag ni ngam kadan'um ko domu-muw rom, ma ri ga bod feni me'waer bbinaw ni dariy e rungrung riy, nib puf wo'en e cham ngay.

26

1 De m'ag ngak be' nib balyang ni ngan tayfan, bod rogon e ayis ni aw u ngilan' e yal', ara n'uw ko ngiyal' ni yima t'ar wom'ngin e woldug.

2 Buch wa'athan e dabi yib nga dakenam ni fa'anra dariy tapgin ni nge aw ngom. Ni bod rogon e arche' ni be changag i yan ma der tal nga but'.

3 Thingar mu toy e os, thingar m'ag e gaf nga l'ugun dongki, ere thingar mu toy be' nib balyang.

4 Fa'anra mu fulweg ba de'er nib thini balyang, ma ri ta'reb fanmew balyang facha' ni duwer.

5 Ga ra pi' e fulweg nib thini balyang u ba de'er ni ku ba thini balyang, ma cha' ni fith fare de'er e ra nang ni gathi aram feni llowan' ni bod rogon ni be leamnag.

6 Fa'anra mmulwol ngak be' nib balyang ni nge yan i yog e mulwol rom, ma kabfel' ni ngam th'ab rifrifem; ya oloboch e ga be ning ni ngeb ngom.

7 Be' nib balyang ni nge yog e thin nib gonop e bod ay be' nib mugutgut ni nge yan ngay.

8 Be' nib pinat ni yibe ta'langin e bod e malang nni michgiy ngalan e gawul.

9 Be' nib balyang ni be ma'afdal be yog e thin ni bay e gonop riy e ra yib ngan'um be' nib chingngag ni be guy rogon ni nge luf e rchangal u pa'.

10 Be' ni fek be' nib balyang ni nge maruwel e kemus ni be kal ngak gubin e girdi' nib l'ag ko fare maruwel.

11 Be' nib balyang niki sul u daken e n'en ni ka'a rin' e bod ba pilis ni sul ko sul'ugun rok.

12 Re balyang ni th'abi pinat e kabfel' boch ngak e pi'in yad ma leamnag ni bay e gonop rorad ma dariy.

13 Mangfan ni girdi' ni gamead e da rir oggad u naun rorad nga wean? Mang e yad be tamdag ngay? Pi layon?

14 Pi'in gamead e yug yad ma pig u chob. Darir paloggad boch ngab mab ni be pig u daken e ins.

15 Boch e girdi' e kay gi gel e gamead rorad ni mada' ko ggan ma dabyag ni ngar ted nga langrad.

16 Be' nib gamead e bay i leamnag ni ir e ba lloan' ngak medlip e pumo'on nrayag ni ngar weliyed fan e tin yad be leamnag.

17 Kabfel' ni ngam tel yuwantel ba kus nib damumuw ko bin ngam un nga ba tugthin ni dariy rogom ngay.

18-19 Be' ni bannag be' me cheal nge yog ni kemus ni be mak'rang e bod be' nib aliliy ni be gosgos nga talin e maad'ad.

20 Ra ma'y e l'ud me math e nify; mra dariy e nonnon me tal e tugthin.

21 Charkol e ma tay achiffin' ni ba gawal; l'ud e ma tay e nify ni be gak', ma pi'in ntakar oloboch e yad ma gafseg e tugthin.

22 Non non e rib fel' lamean! Ri gadad ba'adag ni ngad ful'ed!

23 Thin ni de yul'yul ni be mithag e tin nriyul' ni bay u lanin'um e bod e ma'achaw u dow ba thib' ni be mithag e tha'al riy.

24 Be' nma dakebang nag ir e ma mithag e fananikan rok ko thin rok ni be pi'em ngalang.

25 Rayag ni bfel' e thin rok, machane dabi pagan'um ngak, ya laniyan' e ba sug ko fananikan.

26 Rayag ni nge upnguy e fananikan ni be tay, machane gubin e girdi' nra guy e kireb ni be ngongliy.

27 Girdi' nma tay e wup ni nge aw boch e girdi' ngay e yad e yad ma aw ngay. Girdi' nma tabab i lobbiy e malang e yad e ra lobeb nga dakenrad.

28 Mu kol ayuw rok be' nma lifith l'ugun ngom ara ma pi'em ngalang ko thin ya be guy rogon ni nge kireb nigem.

27

1 Dab mu uf ko tin ngam rin' gabul, ya da mu nang e n'en ni bay yib u thilin e chiney nge gabul.

2 Ri dabmog e sorok ngom mpag nge mang boch e girdi' e rogned ara ba milekag; ma gur ri dabmog.

3 Tomalngin e malang nge yan' e dabi chugur nga malngin e oloboch nra k'aring be nib pinat.

4 Damumuw e bbuchan' ma ba magothgoth, machane talyag e ba thum' ngaru'.

5 Bfel' ni ngam puwan' ku be' ni ga be yal'uweg ko bin ngam digey nge leamnag nde t'uf rom.

6 Ra puwan' e fager rom ngom ma bfel', mra palyag e to'ogor rom ngom ma ngam kol ayuw.

7 Ra gab fos, ma ga ra siyeg e *honey*, machane ra gab mak'iy ma ga ra kay e ggan nib mo'oy ma ba athib u langam.

8 Be' nike chuw u tabnaw rok e bod ba arche nike chuw u tafen.

⁹ Florida nge gagep ni bfel' bon e ma felfelan' nigem, machane ololoboch e ma bilig e gapas u lanin'um.

¹⁰ Dab mu pagtalin e pi fager rom nge pi fager ko chitmam. Ya fa'anra ke yib e gafgow ngom, ma dab mu ning e ayuw ngak pi girdi'em; ya kabfel' be' nib buguliyoror nib chugur, ku be' ni walagem nib palog rom nga orel.

¹¹ Fakag, mu gonop, ma gu ra felfelan'; ya bay e fulweg ni gu ra yog ko en be gathibthib nageg.

¹² Girdi' nib sul laniyan' ngak e yad ra guy e oloboch ni be yib miyad pilo' riy, ma be' nib manan' e ra yan nga fithik' mfini kalngan' riy ko tomur.

¹³ Feni manan' be' me ognag ir ni nge thang e malfith rok ba milekag, e bay tapgin ni ngan kol e gayog rok nge par nni talpen fare malfith.

¹⁴ Kabfel' ni ga ra yaba'iy e fager rom ko bin ngam pug ni tanirran ni ga be fangichiy nib ga' lamam.

¹⁵ Le'engin be' nib ta pupuwan' e bod e ran ni be map' map' u rebo rran ni be aw e n'uw;

¹⁶ Uw rogon ni ngam taleg ni dabki non? Ka am taleg e nifeng, ara mu gogoy e gagep ngalan pa'am?

¹⁷ Girdi' e ma fil ban'en rok be', ni bod ni wasey e ma uthum e wasey.

¹⁸ En ma ayweg bake gek'iy ni fig era kay wom'ngin; ma ba tapigpig nma ayweg e masta rok e yira tayfan.

¹⁹ Bod e ran nra dag ya'an owchem ngom, e aram rogon gumircha'em nra dag ya'am ngom.

²⁰ Ar ar ko dowef ko girdi' e bod e fayleng ko yam' ndariy bingyal' nra gaman.

²¹ Nifiy e ma sikengnag e silber nge gol; bugwan be' e ku rayag i sikengnag.

²² Fa'anra mu pirdi'iy be' nib balyang nge chugur ni nge yim', ma dabyag ni ngam pirdi'iy e balyang rok nge chuw rok.

²³ Ngam ayweg e saf nge garbaw rom nge mus-mus rogom riy,

²⁴ ni bochan e fla'ab e dabi par ni manemus. Mus ko pi nam ma dabi par ni dariy n'umngin nap'an.

²⁵ Ga ra th'ab e gargear ni gan e gamanman, mfin mu th'ab e pan u thatharen e burey ma be tugul e gin migid e gergear.

²⁶ Rayag ni ngam ngongliy e mad u buni'en e saf rom ma ga chuw'iy bang e binaw ko salpiy ni yag ngom ko pi kaming rom ni mu pi' ni chuway'.

²⁷ Ma tin kabay e kaming e ra pi' e milik nge durwi'iyem nge tabnaw rom, nge pi'in ppin ni tapigpig rom.

28

¹ Pi'in kireb e yad ma mil ko ngiyal' ndariy be' ni be lol'oegrad, ma be' nib mat'aw e bod feni m'uthan ba layon.

² Nap'an nra denen ba nam, me yo'or e pilung ni thilthil riy. Machane ba nam e ra gel nge par ni bfel rogon ni fa'anra bay e llowan' riy, ma pi tayugang' riy e ba sul lanyan'rad ngorad.

³ Be' nma gagiweg nma gafgownag e pi'in gafgow e bod e n'uw nib gel nma gathay e woldug.

⁴ Fa'anra dariy fan e motochiyel u wun'um, ma ga bay ko ba' ni kireb, ma fa'anra ga be fol riy, ma ga be togopluw ngorad.

⁵ Girdi' ni kireb e der manang fan e tin nib mat'aw, machane pi'in be liyor ngak SOMOL e yad mnangfan ni bfel' rogon.

⁶ Kabfel' ni ga ba gafgow ma ga ba yul'yul' ko bin ni ba yo'or ban'en rom ma gab sasalap.

⁷ Pi'in pagel nma fol ko motochiyel e ba llowan', machane pi'in ma m'ag fager ko girdi' ni dariy ban'en ni bfel' ngay e yadra k'artamra' ko galabthir rorad.

⁸ Fa'anra fel' rogom ko ris ni ga be yin' ko salpiy rom ma kemang i tay ngom ni ga be gafgownag e girdi', ma fla'ab rom e bayi fanay be' nib gol ngak e pi'in gafgow.

⁹ Fa'anra damur fol ko motochiyel, ma Got e ra dabuy ni nge motoyil ko pi meybil rom.

¹⁰ Fa'anra mu bannag be' nib yul'yul' nge denen, ma ga ra mul ngalan e wup ni ka mu tay.

Ma be' ni bfel' e rok e ra yib puluwon ngak ni bfel'.

¹¹ Girdi' ni yo'or ban'en rok e gubin ngiyal' ma yad ma leamnag ni yad ba gonop, machane be' nib gafgow ma bay e nangan' rok u rogon e girdi' e ba ga' e llowan rok.

¹² Nap'an nra tolang be' nib mat'aw me madnom gubin e girdi', machane nap'an nra gagiyeg be' nib kireb, me mith e girdi'.

¹³ Dabi fel' rogon e yafos rom ni fa'anra ga be guy rogon ni ngam mithag e pi denen rom. Mu puwofaynag ma ga pithig pa'am riy; me wurngan' Got ngom.

14 Mu fol rok SOMOL ni gubin ngiyal' ma ga ra par ni ga ba felfelan'. Ma fa'anra ga ba gelan' ma ga ra gafgow.

15 Girdi' nib gafgow e ba waer gelingrad u puluwon ba tagagiyeg nib kireb; rogon ngorad e bod ba layon ni be tolul ni kanim' ngak ko morus ara ba *bear* nike taf daken.

16 Ba tagagiyeg nde tamilang laniyan' e ra gafgownag e girdi'; machane be' ndabun e sasaliyab e ra gagiyeg nib n'uw nap'an.

17 Be' nib buch e rok ko mathang pogofan e be ker e low rok nike musmus payngin. Dab mu gyy rogon ni ngam taleg.

18 Mu yul'yul' ma ga par ni dabi buch ban'en rom. Ma fa'anra dam yul'yul' ma ga ra mul nib tomgin.

19 Ba girdi'en e milay' nib gel ko maruwel e ra yo'or gan. Girdi' ndariy ban'en ni yad ma rin' e gubin ngiyal' ni bay ur gafgowgad.

20 Girdi' nib yul'yul' e yad ra par nib n'uw nap'an ma bfelfelan' e yafos rorad. Ma fa'anra ga be gur nagem ni nge yo'or ban'en rom, ma yira gechig nagem.

21 Ba kireb ni ngu'un lanyan'. Machane boch e pi tapuf oloboch e rayag ni ngan l'egrad nga bochiyang i taban e flowa.

22 Girdi' ni bfel' ngak e yad be gur niged yad ni nge yo'or ban'en rorad, ma darir nanged ni aram e nge anog e gafgow.

23 Mu yal'uweg be' mra tomuren ma ra fel'uan', ko bin ngu'um pi' ngalang ko thin.

²⁴ En ma leamnag ni yug de kireb ni nge moro'ro' ko gallabthir rok e dariy e thilthil rorow ba tamororo'.

²⁵ Fel'ngak e kemus ni oloboch e ma k'aring. Bfel ni nge pagan'um ngak SOMOL.

²⁶ De fel' ni ngam lek tabon lanin'um. Mu fol ko pi fonow rok e pi'in yad ba gonop ma ga par ni dabi buch ban'en rom.

²⁷ En ma gol ko pi'in gafgow e dabi gafgow bingyal', machane fa'an ga ra fek owchem ko pi'in gafgow, ma bo'or e girdi' ni yad ra athpagem nga kireb.

²⁸ Ngiyal' ni pi'in kireb e be yog e thin, mra i mith e girdi'. Machane fa'an yad ra mul ko liw rorad me gagiyeg e pi'in nib mat'aw.

29

¹ Fa'anra urngin ngiyal' nra un fanow nagem ma ga be gelnag lanin'um, mra yan i reb e rran ma bay mu parde' u but' ni dabkum gol.

² Mu dag reb e tagagiyeg ngog nib mat'aw ma bay gu dag e girdi' ngom nib felfelan'. Mu dag ba tagagiyeg ngog nib kireb e leam rok ma bay gu dag ngom e girdi' ni karm'ad ko gafgow.

³ Fa'anra t'uf e gonop rom, mra felfelan' e chit-mam ngom.

Ma rib balyang ni ngam adbay e salpiy ko pi'in yad ma falchuway' ngorad.

⁴ Fa'anra ba ga'fan e tin yal'uw u wan' ba pilung, ma fare nam rok e bay i gel gelngin, machane fa'anra salpiy e ba m'on u w'an, mra gathey e nam rok.

⁵ Fa'anra ga be pi' e pi tafger rom ngalang ko thin, ma ga be ngongliy e wup nib sor ngom.

⁶ Girdi' ni kireb e ke michigiyrad e den'en rorad, ma pi'in yad ba yul'yul' e yad ba felfelan' ma dariy ban'en ni be magawon nagraad.

⁷ Be' ni bfel' e manang mat'wun e pi'in gafgow, ma pi'in kireb e dar nanged fan e tiney.

⁸ Girdi' nder leamnag boch e girdi' e rayag ni nge yin' ga'ngin bbinaw nga fithik' e wagagey ni dakriy yarmen. Ma pi'in gonop e yad ma awnag e gapas u ban'en.

⁹ Nap'an nra togopluwnag be' nib llowan' ba pa' i oloboch ngak be' nib balyang, ma fa'en nib balyang e kemus ni nge minmin ngalang me yog e thin nib kireb, ma dabi th'ab gulungan.

¹⁰ Girdi' nib tathang e pogofan e daburad daken e en nib yul'yul', ma girdi' nib mat'aw e yad ma ayweg e yafos rok be' ni aram rogon.

¹¹ Girdi' nib manan' e der ma mithag e damumu-w rok, ma girdi' nib sul lanyan' ngak e yad ma kadan' ngar pired nga daken e damumu-w rorad.

¹² Be' nma gagiyeg e fa'anra i motoyil ko tin nde riyul', ma gubin e pi'in tolang ko maruwel rok e bay ur bangad.

¹³ Be' nib gafgow nge be' nma gafgownag e ba'aray e n'en ni ta'ab rogrow riy — i SOMOL e pi'owchorow ni yow l'agruw.

¹⁴ Fa'anra ayweg ba pilung mat'wun e gafgow, mra gagiyeg nib n'uw nap'an.

¹⁵ Fanow nge dumow e bfel' ko bitir. Ma fa'anra fare tir e tin ba'adag e be rin', mra tamra'nag e chitiningin.

¹⁶ Fa'anra pi'in kireb e be gagiyeg, me yo'or e oloboch. Machane pi'in nib mat'aw e yad ra par i

yan ngar guyed e girdi' ni aram rogon ni nge thay pa'rad.

¹⁷ Mu llowan'nag fakam mrayag ni mu par ni gubin ngiyal' ni ga ba uf ngak. Ma dabi rin' ban'en ni nge k'aring e tamra' ngom.

¹⁸ Ba nam ni gathi Got e be gagiyegnag e aram ba nam ni dariy yarmen. Nge felan' e pi'in yad ma ayweg e motochiyel rok Got.

¹⁹ Dabiyag ni ngam yal'uweg ba sib ni kemus ni nimon. Gomang e ra nang fan e n'en ni ga be yog, machane dabi fol riy.

²⁰ Be' nib balyang ma kub manan' e kabfel' rogon boch ngak be' nma non ni der leam.

²¹ Fa'anra um pi urngin e tin ba'adag e tapigpig rom u nap'an ni kabbitir i yib, mra reb e rran mra suwey urngin ban'en ni fanam.

²² Girdi' nib papey e damumuw ngak e ma k'aring e tugthin nge wagey.

²³ Tolngan' e ra girngiyem nga but', ma fa'anra gur be' ni ga ba sobut'an', ma bay un ta'fam.

²⁴ Cha' ni un ngak be' nib mororo' ko mororo' e ir e ra bannag ir. Yira gechignag ni fa'anra yog e tin rriyul' u tafen e puf oloboch, mra dabi yog e tin riyul' mra bucheg Got wa'athan.

²⁵ Ra um learnag ko mang e be tafneynag yug boch e girdi' ngom, ma bay riy'en, ma fa'anra pagan'um ngak SOMOL, ma dabi buch ban'en rom.

²⁶ Gubin e girdi' ma ba'adag ni ngi i fel' u wan' e en tagagiyeg, machane go' SOMOL e ra pi' ngom e tin nib mat'aw.

²⁷ Pi'in nib mat'aw e yad ba fananikay e pi'in kireb, ma pi'in kireb e yad ba fananikay e pi'in nib mat'aw.

30

Thin ku Agur

- ¹ Pi thin ney e thin rok Agur ni fak Jakeh:
 “Demoy Got rog, demoy Got rog,
 ma dakriy gelngig.
- ² Da kugbod ba girdi’ kug bod ba gamanman;
 dakriy e nangan’ rog ni bod e girdi’.
- ³ Dariy reb e gonop ni yag ngog,
 ma dariy ban’en ni gumnang u murung’agen
 Got.
- ⁴ Gur bay be’ ni ka’a yan nga tharmiy kesul nga
 but’?
 Gur bay be’ nike kol e nifeng nga pa’?
 Gur bay be’ nike bachiy e day ngalan bang i
 mad
 fa ke duwgiliy e gin ni yan i mus e fayleng riy?
 Mini’ e cha’nir ni fa’anra gamnang? Mini’ be’ ni
 fak?
- ⁵ “I Got e der ma thilyeg e tin ke micheg. Ir e
 bod rogon bangi *shield* ngak urngin e pi’in yad ma
 gaweg e ayuw rok.
- ⁶ Fa’anra mog nike yog ban’en ni dawri yog, ma
 bay i yal’uwegnem me dag ni gur be’ ni ga ba
 sasalap l’ugun.”

Ku boch e Proverbs

- ⁷ Got, gu be ning ngom, ni ngam pi’ ngog l’agruw
 i ban’en u m’on ni nggum’;
- ⁸ Mu aywegeg nga dab ug sasalap l’ugun, ma
 dabri fel’ rogog ma dab rug gafgow. Ere mu pi’
 ngog chi urngin e ggan nib t’uf rog.
- ⁹ Ya fa’anra yug ra yo’or ngog, mrayag ni gog ni
 dariy angim ngog. Ma fa’anra gu ba gafgow, ma
 rayag ni gu moro’ro’ nggu m’aynag fan e Got rog.

¹⁰ Dab mu thibthibnag ba sib ko masta rok, ya ra buch wa'atham ngam gafgow.

¹¹ Bay boch e girdi' nma togopluw ngak e chitamngin ma darir pininged e magaer ko chitingrad.

¹² Bay boch e girdi' ni yad ma leamnag ni yad bmachalbog ma krimusmus farad alit.

¹³ Bay boch e girdi' ni yad ma leamnag nriyad bmanigil – rib sororad u wan'rad!

¹⁴ Bay boch e girdi' ni kemang i tay ngorad ni yad ma gafgownag e pi'in gafgow nge pi'in nib t'uf e ayuw rorad ni bochan e nge yag gubin ban'en ngorad.

¹⁵ Chogow e bay l'agruw i ppin ni fak, ni yow l'agruw ntunguy fithingrow ni "Pi' ngog!"

Bay aningeg i ban'en ni dariy e ngiyal' ni yad ra gaman:

¹⁶ fayleng ko yam',

le'engin be' nder diyen,

but' nike mlik nike t'uf e n'uw riy,

nge ba nify ni be daramram ni dabyag i taleg.

¹⁷ En nma moningnag e chitmangin ara fa-nenikay e chitiningin nike pilibthir, e kabfel' nra luf e arche' ni *raven* lanmit me languy e arche' ni *vulture* downgin.

¹⁸ Aningeg ban'en nikaygi mo'maw' ngog ni nggu nangfan:

¹⁹ ba arche' ni *eagle* ni be changeg u lanelang,

porchoyog ni be yan u daken ba war,

bbarkow ni be pir'eg wo'en u maday,

be' nib mo'on nge be' ni bpin ni yow ba'adagew yow.

20 Ba'aray rogon e ngongol rok le'engin be' nde yul'yul': ma iling, me maluk me ga'ar, "Machane dariy ban'en nib kireb ni ku gu rin'!"

21 Bay aningeg i ban'en ni dabyag ni nge kadan' e fayleng riy:

22 ba sib ni mang pilung,
be' nib balyang ma bay rok urngin ni ba'adag ni nge kay,

23 be' ni bpin ni dabuy daken ni un ko mabgol,
nge be' ni bpin nib sib ni fek lon e re pin ni masta rok.

24 Bay aningeg i gamanman u fayleng ni yad ba achichig, machane riyad ba llowan':

25 Apurgog: yad ba me'waer, machane yad ma kunuy garad u nap'an e yal'.

26 Mmit e boro' nma par u thilin e war: e yad me'waer, machane yad ma ngongliy taferad u fithik' e war.

27 Asamning ni *locust*: e dariy e pilung rorad, ma yad ma yutha' nib yaram.

28 Adburru': e rayag ni mu kol ngalan pa'am, ma kiyma piri'egrad u lan e naun ko pilung.

29 Bay aningeg i ban'en ni yira yaliy ma ba gamog ya'an nma yan:

30 layon, ni yad e th'abi gel u fithik' e gamanman ma dariy ban'en ni marus ngay;

31 kaming ni pumo'on, dirra' nib yowlop nge pilung ni yan u p'eowchen e girdi' rok.

32 Fa'anra gab balyang nike tolngan'um ma kam tanownag ban'en nib kireb, ma ngam tal ngam leam!

33 Ga ra gurfiy e milik me yib ni *butter*. Ga ra tuguy p'ethungun be' me yib e racha' riy. Ma

fa'anra mu k'aring e damumuw, ma ga ra aw nga fithik' e oloboch.

31

Fonow ngak ba pilung

¹ Irera' e pi thin ni yog e chitiningin Lemuel ni Pilung ngak:

² "I gur fakag ni gab t'uf rog, ni taban e pi meybil rog. Mang e nggog ngom?"

³ Dabi par ni dake ppin e maruwel rom ma dab mu adbey e salpiy rom ni gubin ko ppin; ya yad e ur kireb naged e pilung.

⁴ Lemuel, ngam motoyil, pi'in pilung e dabi unum e wayin ara i yim' ni bochan e rrum.

⁵ Yad ra unum, miyad pagtalin e motochiyel miyad fek owcharad u mat'wun e girdi' nike t'uf e ayuw rorad.

⁶ Alkul e fan ngak e pi'in ngarm'ad, ni pi'in ka ra bilged t'ay e gafgow.

⁷ Ni pagrad ngar unumed ngar paged talin e gafgow rorad nge kirban' rorad.

⁸ "Mu non ni pa' e girdi' ni dabiyag e numon rorad. Ma ga ayweg mat'wun urngin e pi'in yad bme'waer.

⁹ Mu non ni pa'rad ma ga mang ba tapufthin nib mat'aw. Ma ga ayweg mat'wun e gafgow nge pi'in kri t'uf e ayuw rorad."

Bin bfel' e bpin

¹⁰ Ri ba mo'maw' ni ngan pir'eg reb e bpin nib tafolop ni ngan le'engiy! Re bpin nem e kaba thum' felngin nga wuru' e tin th'abi fel' e churwo' nib tolang puluwon!

11 Figirngin e be par nib pagan' ngak, ma dabi gafgow figirngin.

12 N'umngin nap'an e yafos rok e re pin nem ni bay i par ni be rin' e tin ni bfel' ngak figirngin, ma dabi rin' ban'en ngak nib kireb.

13 Ma yugu be ngongol ni aram e be fal'eg e mad u bunu'en e saf, nge mad ni wech.

14 Ma be fek e ggan u urel i yib nga tabinaw rok, ni bod e barkow nma fek e chugum i yib.

15 Ma od ndawori tamilang nge ngongliy e ggan ni nge kay e girdi' ko tabinaw rok, me weliy ngak e ppin ni tapigpig rok e n'en ni ngar rin'ed.

16 Ma be changarnag e binaw nge chuw'iy ko salpiy ni ir e thognag, me yung e woldug ngay.

17 Ma ba madangdang ko maruwel ma ba gel.

18 Ma manang feni ga'fan e pin'en ni be ngongliy, mma maruwel nge n'uw e nep'.

19 Ma finathiy e tret rok me ir e ma lifith e mad rok.

20 Ma ba gol ngak e pi'in gafgow nge pi'in nib t'uf e ayuw rorad.

21 Ra taw nga nap'an ni nge aw e ayis ma der ma magafan', ya bay e mad nib magowel ni fen gathon e tabinaw rok.

22 Ma ngongliy e mad ni ngan filath nga daken e chob, mma chuw ko mad ni bfel' ma ba ra'en *purple*.

23 Ma figirngin e ba ga' bugwan, me ir reb fapi girdi' nma yog e thin u lan binaw.

24 Re pin nem e ma ngongliy e mad nge leed, nge pi' ni chuway' ngak e pi'in yad ma falchuway'.

25 Me ir be' nib gel ma yima tay fan, ma der rusnag e pi rran ni bay yib.

²⁶ Ma welthin nib sumunguy u fithik' e gonop.

²⁷ Ma gubin ngiyal' ni be par ni be ngongol ma be guy e tin ndabisiy ni nge yag ngak girdi'en e tabinaw rok nge yagnag.

²⁸ Ma pifak e yad ma dag ngak ko ngongol rorad ni yad be pining e magaer ngak u lanin'rad, ma figirngin e ma yog e sorok ngak.

²⁹ Figirngin e ma ga'ar ngak, "Pire' e ppin nle'engiy ni bfel', machane gur e th'abi fel' u fithik'rad."

³⁰ Feni pidorang be' ni bpin e rayag ni nge ban nige, ma pidorang e ma m'ay, machane be' ni bpin ni be par ni bay madgun SOMOL u wan' e thingar nog e sorok ngak.

³¹ Nga ni pining e magaer ngak u urngin e pin'en ni be ngongliy, ya bay tapgin ni gubin e girdi' ni ngar tedfan.

Bible Ni Thothup
The Holy Bible in the Yapese language of the
Federated States of Micronesia

Copyright © 2007 Bible Society of Micronesia

Language: Yapese

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

    You include the above copyright and source information.

    You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-12-21

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 13 Dec 2023

37b6628b-b71d-5df3-af33-fc1d4dd69788